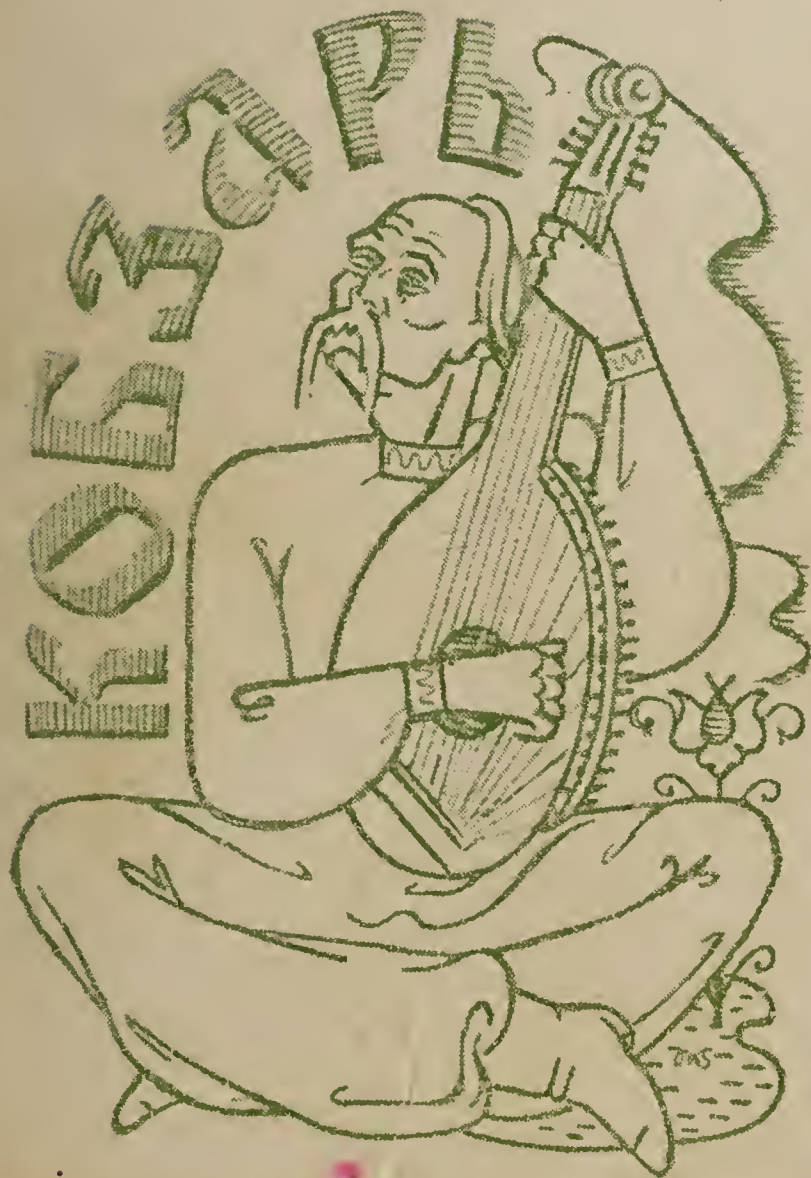

Т.ШЕВЧЕНКО

Иван. Шевченко. 1877. № 2. Киев.

1877. 1

EX
LIBRIS

ИВАНА
ЛУЧКОВА

Т. Г. ШЕВЧЕНКО

КОБЗАРЬ

Повне видання

ТОМ I

ПЕРЕДРУК з
UKRAÏNIAN PUBL.
WINNIPEG, MAN.

ЗМІСТ КНИЖКИ.

По а з б у ч н о :	Стр.
А ну-мо знову віршувать	428
Буває, в неволі иноді згадаю	584
Буває, иноді старий не знає сам чого зрадіє.	536
Бували війни й військові свари	702
Було роблю що, чи гуляю	555
Варнак	432 — 437
Великий Льох. (Містерія.)	257 — 275
Веселе сонечко ховалось. (Н. І. Костомарову.)	364 — 365
Вечір. (А. Ал. Лазаревській.)	365
Відьма. (Осика.)	334
Вітре буйний, вітре буйний!	8
В неволі, в самоті немає, нема з ким серце поєднать	514
В неволі тяжко	370
Во Іудеї, во дні они	645
Г. З. (Немає гірше, як в неволі.)	459
Гайдамаки	64 — 131
Гамалія	173
Гимн чернечий. (Удар, громе, над тим домом.)	685
Гоголю Н. В. (За думою дума.)	217
Готово! Парус розпустили	563
Дівочії ночі	192
Дівча любе, чорнобриве несло з льоху пиво.	676
Добре, у ко́го є господа	447
Дбля. (Ти не лукавила зо мною.)	632
До Основ'яненка. (Бють пороги; місяць сходить.)	55
Думи мої, думи мої, ви мої єдині	372
Думи мої, думи мої, лихо мені з вами	58
Думка. (На-що мені чорні брови?)	41
Дурні та гордії ми люди	559

»Єретик«, або »Іван Гус«, посланіє славному П. У. Ша- фарикові	220—232
За байраком байрак	358
Закувала гозуленька	490
Заповіт. (Як у мру, то поховайте.)	327
Заросли шляхи тернами	548
За сонцем хмаронька пливе	541
Заступила чорна хмара та білу хмару	519
Зацвіла в долині червона калина	550
Зійшлись, побрались, поєднались	704
І Архимед, і Галілей	690
І багата я, і вродлива я	485
Іван Підкова. (В. І. Штернбергу.) (Було колись в Україні!)	43
І виріс я на чужині	479
І день іде, і ніч іде	700
І досі сниться: під горою, між вербами та над водою	593
Із-за гаю сонце сходить	496
І знов мені не привезла нічого пошта з України!	513
І золоті й дорогої мені, щоб знали ви, не-жаль	560
Іржавець	397—400
І небо невміте	479
І станом гнучим, і красою	589
І тут і всюди — скрізь погапо	698
І широку долину, і високу могилу	507
Кавказ. (Искренньому моему Якову де Бальмену.)	295—300
Калина («чого ти ходиш на могилу?»)	361—363
Катерина. (В. А. Жуковському.)	14—36
Княжна	373—387
Козачковському А. О. (Давно те діялось! Ще в школі)	411—416
Колись дурною головою	644
Колись то ще, во время оно	680
Коло гаю в чистім полі	483
Косар. (По-над полем іде.)	371
Л. (Поставлю хату і кімнату.)	690
Лазаревському О. М. (Не до дому в-ночі йдучи.)	522
Ликері. (Моя ти люблю, мій ти друже!)	688
Лілея	328—331
Лічу в неволі дні і ночі — і лік забуваю!	566
Ляхам. (Присвята Брониславу Залескому.)	402
Макарову Н. Я. (Барвінок цвів і зеленів.)	689
Маленькій Маряні. (Рости, рости, моя пташко.)	322
Марина	462—471

Марія. (Поема.)	647-
Маркевичу Н. (Бандуристе, орле сизий.)	62
Марку Вовчку. (Недавно я по-за Уралом.)	638
Ми в-осени таки похожі	564
Ми в-купочці колись росли	561
Ми заспівали, розійшлись без слів і без розмови	569
Минають дні, минають ночі	323
Мишuli літа молодії	696
Між скалами, неначе злодій	474-
Мені здається, — я не знаю, а люди справді не вмірають	580
Мені однаково	359
Мені тринадцятий минало.	389
Мов за подушне, оступили	457
Моїм соузишкам. (Згадайте, братія моя.)	387
Молитви	678
Москалева криниця («не варт їй Богу . . . « з 1847 р.)	416-
Москалева криниця. («Не на Вкраїні, а далеко», з 1857 р.)	594-
Муза. (А ти, пречистая, святая.)	633
Н. Н. (О думи мої, о славо злая!)	401
Н. Н. (Така, як ти, колись лілея.)	641
Н. Т. (Великомученице кумо!)	703
На батька бісового трачу	592
На-вгороді коло броду	508
На великдень на соломі проти сонця діти	554
На вічну память Котляревському. (Сонце гріє, вітер віє.)	9
Над Дніпровою сагою	686
Наймичка	277-
На смерть Григорія, митрополита Петербургського.	685
На улиці невесело	493
На-що мені женитися? На-що мені братись?	542
Невольник	233-
Не гріє сонце на чужині :	391
Не вернувся із походу гусарин-москаль	515
Не для людей, тієї слави.	482
Не женися на багатій	219
Не завидуй багатому	218
Не кидай матері	359
Не молилася за мене поклони не клала	570
Не нарікаю я на Бога	691
Нейаче степом чумаки	524
Неофіти. (М. С. Щепкину.)	608—65
Не спалося, а ніч як море	366
Не так тій вороги, як добрії люди —	498

Не тополю високою вітер нагинає.	506
Не хочу я женитися, не хочу я братись.	509
Ну, щоб, здавалося, слова?	455—457
Огні горять, музика грає.	591
Один у другого питаєм.	407
Ой виострю товариша, засуну в халяву.	488
Ой гляну я, подивлюся.	437
Ой діброво, темний гаю, тебе одягає.	676.
О, люди, люди, небораки.	698
Ой люлі, люлі, моя дитино.	499
Ой маю, маю я оченята.	642
Ой не п'ються пива, меди.	492
Ой одна я, одна.	357
Ой пішла я у яр за водою.	497
Ой стрічечку до стрічечки.	408
Ой сяду я під хатою, на улицю гляну.	490
Ой умер старий батько.	515
Ой чого ти почорніло, зеленее поле?	499
Ой я свого чоловіка в дорогу послала.	487
Оксані К. (На пам'ять того, що давно минуло.)	164
Осії глава XIV. (Подражаніє.) Погинеш, згинеш, Україно!	674.
П. С. (Не жаль на злого коло його.)	458
Перебендя. (Є. П. Гребінці.)	52
Петрусь. (Поема.) (Були на хуторі пани.)	571—579
Пісня. (Ой по горі ромен цвіте.) (Ф. І. Черненко.)	642
Плач Ярославни. (Із »Слова о полку Ігоревім«.)	681—684
Подражаніє Едуарду Сові. (Посажу коло хатини:).	671
Подражаніє XI псалму. (Мій Боже милий! Як то мало.)	637
Подражаніє Іезекиїлю, глава 19. (Восплач, пророче, сине- божий.)	672
Подражаніє Ісаїї, глава XXXV. (Радуйся ниво неполи- тая!)	639
Подражаніє Сербському. (Наїхали старости.)	677
Полюбилася я.	486
Породила мене мати.	486
(Посланіє.) І мертвим і живим і ненарожденним.	301—309
По улиці вітер віє та сніг замітає.	489
Причинна. (Реве та стогне Дніпр широкий.)	1
Пророк, Н. В. Тарновській. (Неначе праведних дітей.)	472
Псалми Давидові.	312—322
Пустка. (М. С. Щепкину.) (Заворожи мені, волхве.)	216
Пустка. (Рано в-ранці новобранці.)	369
Розрита могила.	179

Росли у-купочці, зросли	687
Русаяка. (Породила мене мати.)	331—333
Самому чудно	407
Саул.	692
Світе ясний, світе тихий	688
Сестрі. (Минаючи убогі села.)	643
Сичі	473
Слава. (А ти, задріпанко, шинкарко.)	634
Сова. (Породила мати сира.)	184
Сон. (Гори мої високії.)	392—397
Сон. (М. А. Марковичці.) (На панщині пшеницю жала)	635
Сон. (У всякого своя доля.)	194
Сонце заходить, гори чорніють	388
Сотник. (У Оглаві . . . Чи по знаку.)	525—540
Суботів. (Стоїть в селі Суботові.)	275
Та не дай, Господи, нікому	438
Та головонько моя бідна	645
Тарасованіч. (П. І. Мартосу.) (На розпуті кобзар сидить.)	36
Тече вода в сине море	13
Тече вода з-під явора	700
Титарівна. (Давно це діялось колись.)	442—454
Титарівна біля криниці.	455
Титарівна-Немирівна гаптує хустину	697
Тополя. (П. С. Петровській.)	45
То так і я тепер пишу	427
Три літа. (І день — не день, і йде — не йде.)	324—327
Три шляхи.	363
Туман, туман долиною	500
Тяжко, важко в світі жити	151
У Бога за дверми лежала сокира	429—431
У Вильні, городі преславнім	516
Удовиця. (Ой крикнули сірі гуси.)	543
У наших раї на землі. (Мати покритка.)	551
У неділеньку та ранесенько ще сонечко не зіходило	501
У неділеньку у святую	505
У перетику ходила по горіхн	504
У тієї Катерини	494
Утоплена. (Вітер в гаї не гуляє.)	165
Утоптала стежечку через яр	506
Хіба самому написати такі послання до себе	557
Холодний Яр. (У всякого своє лихо.)	309—312
Хоча лежачого й не бють.	697
Хустина. (У неділю не гуляла.)	213

сина. (Чи то на те Божя воля?)	409—411
.	439—447
тець. (П. А. Кулішу.)	403—407
иця Марьяна	153—164
рин. (М. С. Щенкину.)	181
ни ще зійдемося знову	371
те покинуть нам, небого	705
о недоля та неволя	591
и	172
мені тяжко	216
.. (Чума з лопатою ходила.)	511
іка. (Ой не петься горілочка.)	491
шбергу, В. І. (На незабудь.)	63
швий. (Во дні фельдфебеля-царя.)	629
и ви знаш, панічі, де люди плачуть зипучи	582
и з ким сісти, хліба з'їсти	699
и зострілися ми знову	461
і мені, мамо, намісто	508
і мені черешки	484
і то ти, Богдане няний	644
і тобі довелося в нас поганувати	544
ю я журитися, докучати людям	540
то йду я у-ночи	704
нездужаю. — півроку —	636

.....❖.....

ХРОНОЛОГІЧНИЙ ЗМІСТ

»КОБЗАРЯ.«

	Стр.
Причинна (1838)	1—7
Вітре буйний (1838)	8—9
На вічну пам'ять Котляревському (1838)	9—13
Тече вода в синє море (1838)	13
Катерина (1838)	14—36
Тарасова ніч (П. І. Мартоу) — (1838)	36—41
Нащо мені чорні брови? (1839)	41—42
Іван Підкова (В. І. Штернбергу — 1839)	43—45
Тополя (П. С. Петровській — 1839)	45—52
Перебендя (Е. П. Гребінці — 1839)	52—55
До Основ'яненка (1839)	55—58
Думи мої, думи мої, лихо мені з вами! (1839)	58—62
П. Маркевичу (Бандуристе, орле сизий!) — (9. V. 1840)	62—63
На незабудь В. І. Штернбергу	63
Гайдамаки (В. І. Григоровичу на пам'ять 22. IV. 1838) (1841)	64—151
Тяжко, важко в світі жити (1840)	151—152
Черинія Мар'яна (Частина поем) (1841)	153—164
Оксані К . . . ко (22. X. 1841)	164—165
Утоплена (8. XII. 1841)	165—171
Човен (1841?)	172
Гамасія (1842)	173—179
Розрита могила (9. X. 1843)	179—180
Чисирин (19. II. 1844)	181—183
Сова (6. V. 1844)	184—192
Дівичії ночі (18. V. 1844)	192—193
Сон (У всякого своя доля) (8. VII. 1844)	194—212
Хустина (У неділю не гуляла) (13. XI. 1844)	212—215
Чого мені тяжко? Чого мені нудно? (13. XI. 1844)	216
Пустка (М. С. Щепкину) (13. XII. 1844)	216—217

Н. В. Гоголю (30. XII. 1844)	217—218
Не завидуй багатому (4. X. 1845)	218—219
Не женися на багатій (4. X. 1845)	219
«Еретик», або »Іван Гус«. Посланіє славному П. І. Ша- фарикові. (10. X. 1845)	220—232
Невольник (16. X. 1845)	233—257
Великий льох (Містерія) (21. X. 1845)	258—275
Суботів (21. X. 1845)	275—277
Наймичка (13. XI. 1845)	277—294
Кавказ (Якову де-Бальмену) (18. XI. 1845)	295—300
І мертвим і живим і ненарожденним землякам моїм в Україні і не в Україні, моє дружнєє посланіє (14. XII. 1845)	301—309
Холодний Яр (17. XII. 1845)	309—312
Псалми Давидові (19. XII. 1845)	312—322
Маленькій Маряні (20. XII. 1845)	322—323
Минають дні, минають ночі (21. XII. 1845)	323—324
Три літа (22. XII. 1845)	324—327
Заповіт (25. XII. 1845)	327—328
Лілея (25. VII. 1846)	328—331
Русалка (9. VIII. 1846)	331—333
Відьма (Осика) (7. III. 1847)	334—357
Ой одна я, одна (Петербург, у цитаделі)	357
За байраком байрак (май 1847)	358
Мені однаково (май 1847)	359
»Не кидай матері!« (май 1847)	359
Калина (май 1847)	361—363
Три шляхи (май 1847)	363—364
Веселе сонечко ховалось (19. V. 1847)	364—365
Вечір (А. Ал. Лазаревській, май 1847)	365—366
Не спалося, а ніч, як море (май 1847)	366—369
Пустка (Рано в-ранці новобранці) (1847)	369—370
В неволі тяжко (май 1847)	370
Чи ми ще зійдемося (май 1847)	371
Косар (По-над полем іде) (30. V. 1847)	371—372
Думи мої, думи мої! Ви мої єдині! (1847, Орськ.)	372—373
Княжна (1847, Орська кріпость)	373—387
Моїм союзникам. (Згадайте братія моя. — 1847, Орськ.)	387—388
Сонце заходить, гори чорніють (1847, Орськ.)	388—389
Мені тринайцятий минало (1847, Орськ.)	389—390
На гріє сонце на чужині (1847, Орськ.)	391
Сон. (Гори мої високі.) (1847, Орськ.)	392—397
Іржавець (1847, Орськ.)	397—400

Н. Н. (О думи мої, о славо злая!) (1847, Орськ.) . . .	401
Ляхам. (Ще як були ми козаками.) (1847, Орськ.) . . .	402—403
Чернець. (П. А. Кулішу.) (1847, Орськ.)	403—407
Один у другого питаєм (1847, Орськ.)	407
Самому чудно, а де-ж дітись? (1847, Орськ.)	407—408
Ой стрічечку до стрічечки (1847, Орськ.)	408
Хустина (Чи то на те Божа воля?) (1847, Орськ.) . . .	409—411
А. О. Козачковському (Давно те діялось) (1847, Орськ.)	411—416
Москалева Криниця. (Я. Кухаренку) (Неварт їй Богу)	
Орська кріпость 1847.	416—427
То так і я тепер пишу. 1847, Орська кріпость	427—428
А нумо знову віршувать! Початок 1848 р. Орська кріп.	428—429
У Бога за дверми лежала сок. 1848, Орська кріпость.	429—431
Варнак. 1848, Орська кріпость	432—437
Ой гляню я подивлюся. 1848, Орська кріпость	437—438
Та не дай, Господи, нікому. 1848, Орська кріпость . . .	438
Царі. Кос-Арал. 1848	439—447
Добро, у кого є господа. Кос-Арал. 1848	447
Титарівна. Кос-Арал. 1848	448—454
Титарівна біля криниці. Кос-Арал. ?	455
Ну, що-б, здавалося, — слова?! Кос-Арал. 1848.	455—457
Мов за подушне, оступили. Кос-Арал. 1848	457
П. С. (Не жаль на злого.) Кос-Арал. 1848	458—459
Г. З. (Немає гірше, як в неволі.) Кос-Арал. 1848	459—461
Як-би зустрілися ми знову. Кос-Арал. 1848	461
Марина. Кос-Арал. 1848	462—471
Пророк. (Н. В. Тарновський.) Кос-Арал. 1848	472
Сичі. Кос-Арал. 1848	473
Між скалами неначе злодій. Кос-Арал. 1848	474—479
І небо невмите, і заспані хвили. Кос-Арал. 1848	479
І виріс я на чужині. Кос-Арал. 1848	479—481
Не для людей тієї слави. Кос-Арал. 1848.	482
Коло гаю, в чистім полі. Кос-Арал. 1848	483—484
Як-би мені черевики. Кос-Арал. 1848	484—485
І багата я, і вродлива я. Кос-Арал. 1848.	485
Полюбилася я, одружилася я. Кос-Арал. 1848	486
Породила мене мати. Кос-Арал. 1848	486—487
Ой я свого чоловіка. Кос-Арал. 1848	487—488
Ой виострю товариша. Кос-Арал. 1848	488—489
По улиці вітер віє. Кос-Арал. 1848.	489
Ой сяду я під хатою. Кос-Арал. 1848	490
Закувала возуленька. Кос-Арал. 1848.	490
Швачка. (Ой не петься горілочка.) Кос-Арал. 1848 . . .	491—492

	Стр.
Ой не п'ються пива, — медш. Кос-Арал. 1848	492—493
На улиці невесело. Кос-Арал. 1848	493—494
У тієї Катерини. Кос-Арал. 1848	494—496
Із-за гаю сонце сходить. Кос-Арал. 1848	496—497
Ой пішла я у яр за водою. Кос-Арал. 1848	497—498
Не так тії вороги. Кос-Арал. 1848	498
Ой люлі, люлі, моя дитино. Кос-Арал. 1848	499
Ой чого ти почорніло. Кос-Арал. 1848	499—500
Туман, туман долиною	500—501
У неділеньку, у святую. Кос-Арал. 1848	501—503
У перетику ходила. Кос-Арал. 1848	504
У неділеньку та ранесенько. Кос-Арал. 1848	505
Не тополю високою. Кос-Арал. 1848	506
Утоптала стежечку. Кос-Арал. 1848	506—507
І широку долину. Кос-Арал. 1848	507
На вгорді коло броду. Кос-Арал. 1848	508
Як-би мені, мамо, намисто. Кос-Арал. 1848	508—509
Не хочу я женитися. Кос-Арал. 1848	509—510
Чума. Кос-Арал. 1848	511—512
І знов мені не привезла. Кос-Арал. 1848	513—514
В неволі в самоті немає	514
Ой умер старий батько	515
Не вернувся із походу. Кос-Арал. 1848	515—516
У Вильні, городі преславнім. Кос-Арал. 1848	516—519
Заступила чорна хмара та білу хмару. Кос-Арал. 1848	519—522
О. М. Лазаревському. (Не додому в ночі йдучи.) 24. XII.	
1848, Кос-Арал.	522—524
Неначе степом чумаки. Кос-Арал. 1849	524
Сотник. Кос-Арал. 1849	525—540
Як маю я журитися. 3. I. 1849. Кос-Арал.	540—541
За сонцем хмаронька пливе. Кос-Арал. 1849	541
На-що мені женитися? Кос-Арал. 1849	542—543
Удовійця. (Ой крикнули сірі гуси.) Кос-Арал. 1849	543—544
Як-би тобі довелося. Кос-Арал. 1849	544—548
Заросли шляхи тернами. Кос-Арал. 1849	548—549
Зацвіла в долині. Кос-Арал. 1849	550—551
У нашім раї, на землі. Кос-Арал. 1849	551—554
На велидень, на соломі. Кос-Арал. 1849	554—555
Було роблю що, чи гуляю. Кос-Арал. 1849	555—556
Буває, иноді старий. Кос-Арал. 1849	556—557
Хіба самому написати. Кос-Арал. 1849	557—559
Дурні та горді ми люди. Кос-Арал. 1849 (?)	559—560
І золотої й дорогої. Кос-Арал. 1849	560—561

Ми в-купочці колись росли. Кос-Арал. 1849	561—563
Готово! Парус розпустили. Кос-Арал., вересень 1849	563—564
Ми в осени такі похожі. Осінь 1849, Кос-Арал. (?)	564—565
Лічу в неволі дні і ночі. Оренбург, 1850	566—569
Ми заспівали, розійшлись. Оренбург, 1850	569
Не молилася за мене. Оренбург, 1850	570—571
Петрусь. (Поема.) Оренбург 1850	571—579
Мені здається, я не знаю. Оренбург 1850	580—581
Як-би ви знали, паничі. Оренбург 1850.	582—584
Буває в неволі іноді згадаю. Оренбург 1850	584—589
І станом гнучим і красою. Оренбург 1850.	589—590
Огні горять, музика грає. Оренбург 1850	591
Чи то недоля та неволя. Оренбург 1850	591—592
На батька бісового трачу. Оренбург 1850	592—593
І досі сниться: під горою. Оренбург 1850	593—594
Москалева Криниця. (Поема.) (Не на Вкраїні, а далеко.)	
16. V. 1857. Новоп.	594—607
Неофіти. 8. XII. 1857. Нижн.-Новгород	608—628
Юродивий. Кінець 1857 р.	629—631
Доля. 9. II. 1858. Нижн.-Новгород	632
Муза. 9. II. 1858. Нижн.-Новгород	633—634
Слава. 9. II. 1858. Нижн.-Новгород	634—635
Сон. (Марковичці. — На папищині пшеницю жала.)	
13. VII. 1858. Петербург	635—636
Я не нездужаю нівроку. 22. XI. 1858. Петербург.	636—637
Подражаніє XI. псалму. 15. II. 1859. Петербург	637—638
Марку Вовчку. (На пам' 24. ген. 1859.) 17. II. 1859.	
Петербург	638—639
Подражаніє Ісаїї, глава XXXV. 25. III. 1858. Петербург	639—641
N. N. (Така, як ти, колись лілея.) 19. IV. 1859. Пе-	
тербург	641
Пісня. (Ой по горі.) 7. VI. 1859. Лихвин	642
Ой маю, маю я оченята. 10. VI. 1859. Пирятин	642
Сестрі. (Минаючи убогі села.) 20. VII. 1859. Черкаси. 643	
Колись дурною головою. 21. VII. 1859. Черкаси	644
Як-би то ти, Богдане паний. 18. VIII. 1859. Переяслав 644	
Та головонько моя бідна. Київ 1859	645
Во Іудей, во дні они. 24. X. 1859. Петербург	645—646
Марія. 24. X. до 11. XI. 1859. Петербург	647—670
Подражаніє Едуарду Сові. 19. XI. 1859. Петербург.	671
Подражаніє Іезекеїлю. (глава 19.) 6. XII. 1859. Петербург	672—673
Осії глава XIV. (Подражаніє.) 25. XII. 1859. Петербург	674—676
Дівча любе, чорнобриве. 15. I. 1860. Петербург	676

	Стр.
Ой діброво, темний гаю. 15. I. 1860. Петербург . . .	676—677
Подражаніє сербському. 4. V. 1860. Петербург . . .	677—678
Молитви I. 24. V. 1860. Петербург.	678
Молитви II. 25. V. 1860. Петербург	678—679
Молитви III. 27. V. 1860. Петербург.	679
Молитви IV. 31. V. 1860. Петербург.	679—680
Колись то ще во время оно. 28. V. 1860. Петербург .	680—681
Плач Ярославни. 4. VI. 1860. Петербург	681
З-перед-світа до вечора. 6. VII. 1860. Петербург . . .	683—684
В Путивлі граді в-ранці рано. 14. IX. 1860. Петербург	684
На смерть Григорія, митрополита. 17. VI. 1860. Петерб.	685
Гимн чернечий (Удар грома над тим домом.) 20. VI. 1860.	
Петербург	685—686
Над Дніпровою сагою. 24. VI. 1860. Петербург. . . .	686—687
Росли у-купочці, зросли. 25. VI. 1860. Петербург . .	687
Світе ясний, світе тихий. 27. VI. 1860. Петербург . .	688
Ликері. (Моя ти люблю! Мій ти друже!) 5. VIII. 1860.	
Стрільна	688—689
Н. Я. Макарову. (Барвінок цвів і зеленів.) 14. IX. 1860.	
Петербург	689
I Архимед і Галілей. 24. IX. 1860. Петербург	690
Л. (Поставлю хату і кімнату.) 27. IX. 1860. Петербург	690—691
Не нарікаю я на Бога. 5. X. 1860. Петербург	691—692
Саул. 13. X. 1860. Петербург	692—696
Минули літа молодії. 18. X. 1860. Петербург.	696
Титарівна — Немирівна. 19. X. 1860. Петербург . . .	697
Хоча лежачого й не б'ють. 20. X. 1860. Петербург . .	697—698
I тут, і всюди, скрізь погані! 30. X. 1860. Петербург	698
О, люди, люди, небораки! 3. XI. 1860. Петербург . . .	698—699
Як-би з ним сісти, хліба з'їсти. 4. XI. 1860. Петербург	699—700
I день іде, і ніч іде. 5. XI. 1860. Петербург	700
Тече вода з-під явора. 7. XI. 1860. Петербург	700—701
Якось-то йду я у-ночі. 13. XI. 1860. Петербург . . .	701—702
Бували війни й військові свари. 26. XI. 1860. Петербург	702—703
N. T. (Великомученице кумо.) 2. XII. 1860. Петербург	703—704
Зійшлись, побрались, поєднались. 5. XII. 1860. Петерб.	704—705
Чи не покинуть нам, небого. 14.—25. II. 1861. Пе-	
тербург	705—707

ПРИЧИННА.

Рече та стогне Дніпр широкий,
Сердитий вітер завива,
До-долу верби гне високі,
Горáми хвилю підійма.
І блідий місяць на ту по́ру
Із-хмари де-де виглядав,—
Ненáче чо́вен в синім морю,
То виринав, то потопав.
Ще треті півні не співали,
Ніхто нігде не гомонів,
Сичі в гаю перекликались,
Та ясен ь раз-у-раз скрипів.

В таку добу під горою,
Біля того гаю,
Що чорніє над водою,
Щось біле блукає.
Може вийшла русалонька
Матері шукати,
А може жде козаченька,
Щоб залоскотати.
Не русалонька блукає:
То дівчина ходить,
Ї сама не зна (бо причинна),
Що такеє робить.
Так ворожка поробила,

Щоб менше скучала,
Щоб, бач, ходя о-півночі,
Спала й виглядала
Козаченька молодого,
Що торік покинув.
Обіцявся вернутися,
Та, мабуть, і згинув!

Не китайкою покрились
Козацькій очі,
Не вимили біле личко
Слізоньки дівочі:
Орел виїняв карі очі
На чужому полі,
Біле тіло вовки з'їли—
Така його доля!

Дарма що-ніч дівчинонька
Його виглядала...
Не вернеться чорнобривий
Тай не привітає,
Не розплете довгу косу,
Хустку не завяже,
Не на ліжко,—в домовину
Сиротою ляже!

Така її доля... О, Боже мій милий!
За що-ж ти караш її молоду?
За те, що так щиро вона полюбила
Козацькій очі? Прости сироту!
Кого ж їй любити? Ні батька, ні неньки;
Одна, як та пташка в далеких краях.
Пошли-ж Ти їй долю, вона молоденька,—
Бо люди чужії її засміють.
Чи винна-ж голубка, що голуба любить?

Чи винен той голуб, що сокіл убив?
Сумує, воркує, білим світом нудить,
Літає, шукає, думá—заблудив.
Щаслива голубка: високо літає,
Полине до Бога—милого питає.
Кого-ж сиротина, кого запитає?
І хто їй розкаже, і хто тее зна,
Де милий ночує: чи в темному гаю?
Чи в бистрім Дунаю коня напува?
Чи може з другою, другу кохає,
Її чорноброву уже забува?
Як-би то даліся орлінії крила—
За синім би морем милого найшла:
Живого-б любила, другу-б задушила,
А до неживого у яму-б лягла!
Не так серце любить, щоб з ким поділитися,
Не так воно хоче, як Бог нам дає:
Воно жить не хоче, не хоче журитися.
»Журись!» каже думка, жалю завдає.
О, Боже мій милий! Така Твоя воля,
Таке її щастя, така її доля!

Вона все ходить, з уст ні пари,—
Широкий Дніпр не гомонить;
Розбивши вітер чорні хмари,
Ліг біля моря одпочить;
А з неба місяць так і сяє;
І над водою, і над гаєм,
Кругом, як в усі, все мовчить...
Аж гульк—з Дніпра повиринали
Малі діти сміючись.
»Ходімо грітись!»—закричали:
»Зійшло вже сонце!» (Голі скрізь,
З осоки коси, бо дівчата.)
»Чи всі ви тут?» кличе мати:
»Ходім шукати вечеряти.

Погразмось, погуляймо,
Та пісеньку заспіваймо!«
»Ух! ух!

Соломяний дух, дух!
Мене мати породила,
Нехрещену положила.
Місяченьку!
Наш голубоньку!

Ходи до нас вечеряти:
У нас козак в очереті,
В очереті в осоці,
Срібний перстень на руді;
Молоденький, чорнобровий,—
Знайшли вчора у діброві.
Світі довше в чистім полі,
Щоб нагулятись доволі!
Поки відьми ще літають,
Поки півні не співають,
Посвіти нам!...

Он щось ходить!
Он під дубом щось там робить!
Ух, ух!

Соломяний дух, дух!
Мене мати породила,
Нехрещену положила».

Зареготались нехрещені...
Гай обіззався; галас, зик,
Орда мов ріже. Мов скажені,
Летять до дуба... ні-чичирк!

Схаменулись нехрещені,
Дивляться: мелькає,
Щось лізе вверх по стовбуру
До самого краю.
Отто-ж тая дівчинонька,

Що сонна блудила:
Оттаку-то їй причину
Ворожка зробила!
На самий верх на гилляці
Стала—в серце коле.
Подивилась на всі боки,
Та й лізе до-долу.
Кругом дуба русалоньки
Мовчки дожидали;
Взяли її, сердешную,
Тай залоскотали.
Довго, довго дивувались
На її уроду...
Треті півні: »кунуріку!«—
Шелеснули в воду.

Защєбетав жайворонок,
У-гору летючи;
Закувала возуленька,
На дубу сидючи;
Защєбетав соловейко,
Пішла луна гаєм;
Червоніє за горою;
Плугатар співає.
Чорніє гай над водою,
Де Ляхи ходили;
Засиніли по-над Дніпром
Високі могили;
Пішов шелест по діброві,
Шепчуть густі лози;
А дівчина спить під дубом
При битій дорозі.
Знать, добре спить, що не чує,
Як кує зозуля,
Що не лічить, чи довго' жить...
Знать, добре заснула.

А тим часом із діброви
Козак виїзжає;
Під ним коник вороненький
На-силу ступає.
»Ізнемігся, товаришу!
Сьогодні спочинем:
Близько хата, де дівчина
Ворота одчинить.
А може вже одчинила
Не мені,—другому...
Швидче, коню, швидче, коню,
Поспішай до-дому!«

Утомився вороненький,
Іде, спотикнеться;
Коло серця козацького
Як гадина вється.
»Ось і дуб той кучерявий...
Вона! Боже милий!
Бач, заснула виглядавши,
Моя сизокрила!«
Кинув коня та до неї:
»Боже ти мій, Боже!«
Кличе її та цілує...
Ні, вже не поможе!
»За що-ж вони розлучили
Мене із тобою?«
Зареготавсь, розігнався—
Та в дуб головою!

Ідуть дівчата в поле жати
Та знай співають ідучі,
Як провозжала сина мати,
Як бивсь Татáрин у-ночі.
Ідуть... Під дубом зелененьким
Кінь замордований стоїть,

А біля його молоденький
Козак та дівчина лежить.
Цікаві (нігде правди діти!)
Підкралися, щоб ізлякати;
Коли подивляться, що вбитий,—
З переполоху ну втікати!

Збіралися подруженьки—
Слізеньки втирають;
Збіралися товариші,
Та ями копають.
Прийшли попи з коругвами,
Задзвонили дзвони;
Поховали громадою,
Як слід, по закону.
Насипали край дороги
Дві могили в житі;
Нема кому запитати,
За-що їх убито.
Посадили над козаком
Явір та ялину,
А в головах у дівчини
Червону калину.
Прилітає зозуленька
Над ними кувати;
Прилітає соловейко
Що-її щобетати;
Виспівує та щечече,
Поки місяць зійде,
Поки тії русалоньки
З Дніпра грігнись вийдуть.

[1838]
Петербург.

Перводрук: Ластівка Е. Гребенки
С. П. В. 1841, стр. 230—242.

Вітре буйний, вітре буйний!
 Ти з морем говориш:
 Збуди його, заграй ти з ним,
 Спитай сине море.
 Воно знає, де мій милий,
 Бо його носило;
 Воно скаже, сине море,
 Де його поділо.

Коли милого втопило—
 Розбий сине море!
 Піду шукать миленького,
 Втоплю своє горе.
 Найду його—пригорнуся,
 На серці зомлію.
 Тоді, хвиле, неси з милим,
 Куди вітер віє!

Коли-ж милий на тім боці,—
 Буйнесенький знаси,
 Де він ходить, що він робить:
 Ти з ним розмовляєш.
 Коли плаче, то й я плачу;
 Коли ні—співаю;
 Коли-ж згинув чорнобровий,
 То й я погибаю.

Тоді неси мою душу
 Туди, де мій милий;
 Червоною калиною
 Постав на могилі!
 Буде легше в чужім полі
 Сироті лежати:
 Буде над ним його мила
 Квіткою стояти.

І квіткою й калиною
Цвісти над ним буду,
Щоб не пекло чуже сонце,
Не топтали люди.
У-вечері посумую, !
А в-ранці поплачу;
Зійде сонце—утру сльози,
Ніхто й не побачить.

Вітре буйний, вітре буйний!
Ти з морем говориш;
Збуди його, заграй ти з ним,
Спитай синє море!...

[1838]
Петербург.

Перводрук: Ластівка Е. Гребенки
С. П. Б. 1841, стр. 23—25.

.....♦.....
На вічну пам'ять

КОТЛЯРЕВСЬКОМУ.

Сонце гріє, вітер віє
З поля на долину;
Над водою тне з вербою
Червону калину.
На калині одиноке
Гніздечко гойдає.
А де-ж дівся соловейко?
Не питай: не знає!
Згадай лихо, то й байдуже:
Минулось, пропало;
Згадай добре, серце вяне,
Чому не осталося?

Ото-ж гляну та й згадаю:

Було, як смеркає,
Защебече на калині,
Ніхто не минає.

Чи багатий, кого доля,
Як мати дитину,
Убірає, доглядає,
Не мине калину;

Чи сирота, що до-світа

Встає працювати,—

Опиниться, послухає,

Мов батько та мати

Роспитують, розмовляють:

Серце беться, любо,

І світ божий, як Великдень,

І люди, як люди!

Чи дівчина, що милого

Що-день виглядає,

Вяне, сохне сиротою,

Де дітись, не знає,—

Піде на шлях подивитись,

Поплакати в лози:

Защебече соловейко—

Сохнуть дрібні сльози;

Послухає, усміхнеться,

Піде темним гаєм,—

Ніби з милим розмовляла...

А він, знай, співає,

Та дрібно, та рівно, як Бога благає.

Поки вийде злодій на шлях погулять

З ножем у халяві—піде луна гасм,

Піде та й замовкне: на-що щебетать?

Запеклюю душу злодія не спинить,

Тільки стратить голос, добру не навчить;

Нехай він лютує, поки сам загине,

Поки безголови ворог прокричить.

Засне долина, на калині
І соловейко задріма.
Повіє вітер по долині,
Пішла дібровою луна;
Луна гуляє, божя мова.
Встануть сердеги працювать,
Підуть корови на діброви,
Дівчата вийдуть воду брать,
І сонце гляне—рай та й годі!
Верба сміється, свято скрізь!
Заплаче злодій, лютий злодій.

Було так перш,—тепер дивись:

Сонце гріє, вітер віє
З поля на долину;
Над водою гніє з вербою
Червону калину;
На калині одиноке
Гніздечко гоїдає.
А де-ж дівся соловейко?
Не питай: не знає!

Недавно, недавно у нас в Україні
Старий Котляревський оттак щебетав;
Замовк неборака, сиротами кинув
І гори і море, де перше вітав,
Де ватагу пройди світа
Водив за собою.
Все осталося, все сумує,
Як руїни Трої.
Все сумує,—тільки слава
Сонцем засіяла;
Не вмере кобзар, бо на віки
Його привітала.
Будеш, батьку, панувати,

Поки живуть люди;
 Поки сонце з неба сяє,
 Тебе не забудуть!

Праведная душе! прийми мою мову,
 Немудру та щиру,—прийми, привітай!
 Не кинь сиротою, як кинув діброви,
 Прилини до мене хоч на одно слово,
 Та про Україну мені заспівай!
 Нехай усміхнеться душа на чужині,
 Хоч раз усміхнеться, дивлючись, як ти
 Всю славу козацьку, за словом єдиним,
 Переніс в убогу хату сироти.
 Прилинь, сивий орле! бо я одинокий
 Сирота на світі, в чужому краю;
 Дивлюся на море широке, глибоке,
 Поплив-би на той бік,—човна не дають!
 Згадаю Енея, згадаю родину,
 Згадаю, заплачу, як тая дитина;
 А хвилі на той бік ідуть та ревуть.
 А може я й темний, нічого не бачу,
 Злая доля, може, по тім боці плаче?
 Сироту усюди люди осміють!
 Нехай-би сміялись, та там море грає,
 Там сонце, там місяць ясніще сія,
 Там з вітром могила в степу розмовляє,
 Там не одинокий був-би з нею й я.
 Праведная душе! прийми мою мову,
 Немудру та щиру,—прийми, привітай!
 Не кинь сиротою, як кинув діброви,
 Прилини до мене хоч на одно слово
 Та про Україну мені заспівай!

Тече вода в синє море,
Та не витікає;
Шука козак свою долю,
А долі немає.
Пішов козак світ за очі;
Грає синє море,—
Грає серце козацьке,
А думка говорить:

»Куди ти йдеш, не спитавшись?
На кого покинув
Батька, неньку старенькую,
Молоду дівчину?
На чужині не ті люди,
Тяжко з ними жити;
Ні з ким буде поплакати,
Ні поговорити.»

Сидить козак на тім боці,—
Грає синє море.
Дунав: доля зостріється,—
Спіткалося горе.
А журавлі летять собі
На той бік ключами.
Плаче козак—шляхи биті
Заросли тернами.

[1838]
Петербург.

Перводрук: Ластівка Е. Гребенки
С. П. Б. 1841, стр. 312—313.

.....♦.....

КАТЕРИНА.

(Василю Андріївичу Жуковському на память 22 квітня 1838 р.)

I.

Кохайтесь, чорнобриві,
Та не з Москалями,
Бо Москалі—чужі люди,
Роблять лихо з вами.
Москаль любить жартуючи,
Жартуючи кине;
Піде в свою Московщину,
А дівчина гине.
Як-би сама, ще-б нічого,
А то й стара мати,
Що родила на світ божий,
Мусить погибати.
Серце вяне співаючи,
Коли знає, за-що;
Люди серця не спитають,
А скажуть: »ледащо!
Кохайтесь-ж, чорнобриві,
Та не з Москалями,
Бо Москалі чужі люди,
Сміються над вами.

Не слухала Катерина
Ні батька ні неньки,
Полюбила Москалика,
Як знало серденько.
Полюбила молодого,
В садочок ходила,
Поки себе, свою долю
Так занастила.

Кличе мати вечеряти,
А донька не чує:
Де жартує в Москалиці,
Там і заночує.
Не дві ночі карі очі
Любо цілувала,
Поки слава на все село
Недобрая стала.
Нехай собі злії люди,
Що хотять, говорять:
Вона любить, і не чує,
Що вкралося горе.

Прийшли вісти недобрії,—
В поход затрубили;
Пішов Москаль в Туреччину,—
Катрусю накрили.
Не чулася, тай байдуже,
Що коса покрита:
За милого, як співають,
Любо й потужити.
Обіщався чорнобривий,
Коли не загине,
Обіщався вернутися,—
Тоді Катерина
Буде собі Московкою,
Забудеться горе;
А поки-що, нехай люди,
Що хотять, говорять.
Не журиться Катерина—
Слізеньки втирає,
Що дівчата на улиці
Без неї співають.
Не журиться Катерина—
Вмиється сльозою,
Візьме відра о-півночі,

Піде за водою,
Щоб вороги не бачили;
Прийде до криниці,
Стане собі під калину,
Заспіває »Гриця«.
Виспівує, вимовляє,
Аж калина плаче.
Вернулася—і раденька,
Що ніхто не бачив.

Не журиться Катерина?
І гадки не має!
У новенькій хустиночці
В вікно виглядає.
Виглядає Катерина...
Минуло пів року,—
Занудило кодо серця,
Заколото в боку:
Нездужає Катерина,
Ледве-ледве дише...
Вичуняла, та в запічку
Дитину колише.
А жіночки лихо дзвонять,
Матері глузують,
Що Москалі вертаються
Та в неї ночують:
—»В тебе дочка чорнобрива,
Та ще й не єдина,
А муштрує у запічку
Московського сина...
Чорнобривого придбала...
Мабуть, сама вчила...«
Бодай же вас, цокотухи,
Та злидні побили,
Як ту матір, що вам на сміх
Сина породила!

Катерино, серце моє!
Лишенько з тобою!
Де ти в світі подінешся.
З малим сиротою?
Хто питає, привітає
Без милого в світі?
Батько-мати—чужі люди,
Тяжко з ними жити!

Вичуняла Катерина;
Одсуне кватирку,
Поглядає на улицю,
Колише дитинку:
Поглядає—нема, нема!
Чи то-ж і не буде?
Пішла-б в садок поплакати,
Так дивляться люде.
Зайде сонце—Катерина
По садочку ходить,
На рученьках носить сина,
Очиці поводить:
»Оттут з муштри виглядала,
Оттут розмовляла,
А там... а там... сину, сину!»
Та й не доказала.

Зеленіють по садочку
Черешні та вишні;
Як і перше виходила,
Катерина вийшла.
Вийшла, та вже не співає,
Як перше співала,
Як Москаля молодого
В вишнік дожидала.
Не співає чорнобрива,
Клене свою долю;

А тим часом вороженьки
Чинять свою волю,—
Кують речі недобрії.
Що має робити?

Як-би милий, чорнобривий,
Умів-би спинити...

Так далеко чорнобривий,
Не чує, не бачить,
Як вороги сміються їй,
Як Катруся плаче.

Може вбитий чорнобривий
За тихим Дунаєм;
А може—вже в Московщині
Другую кохає!

Ні, чорнявий не убитий,
Він живий, здоровий...

А де-ж найде такі очі,
Такі чорні брови?

На край світа, в Московщині,
По тім боці моря,

Нема ніде Катерини,—
Та здалась на горі!...

Вміла мати брови дати,
Карі оченята,

Та не вміла на сім світі
Щастя-долі дати.

А без долі біле личко—
Як квітка на полі:

Пече сонце, гойда вітер,
Рве всякий по волі.

Умивай же біле личко
Дрібними сльозами!

Бо вернулись москалики
Іншими шляхами.

II.

Сидить батько кінець стола,
 На руки схилився,
 Не дивиться на світ божий:
 Тяжко зажурився.
 Коло його стара мати
 Сидить на ослоні,
 За сльозами ледве-ледве
 Вимовляє доні:

»Що, весілля, доню моя?
 А де-ж твоя пара?
 Де світилки в друженьками,
 Старости, бояра?
 В Московщині, доню моя!
 Іди-ж їх шукати!
 Та не кажи добрим людям,
 Що є в тебе мати.
 Проклятий час-годинонька,
 Що ти народилась!
 Як-би знала, до схід сонця
 Була-б утопила:
 Здалась тоді-б ти гадині,
 Тепер—Москалеви...
 Доню моя, доню моя,
 Цвіте мій рожевий!
 Як ягідку, як пташечку,
 Кохала, ростила
 На лишенько... Доню моя!
 Що ти наробила?...
 Оддичила!... Іди-ж, шукай
 У Москві свекрухи!
 Не слухала моїх речей,
 То її послухай!
 Іди, доню, найди її,

Найди, привітайся,
 Будь щаслива в чужих людях,
 До нас не вертайся!
 Не вертайся, дитя моє,
 З далекого краю!...
 А хто-ж мою головоньку
 Без тебе сховає?
 Хто заплаче надо мною,
 Як 'рідна дитина?
 Хто посадить на могилі
 Червону калину?
 Хто без тебе грішну душу
 Поминати буде?
 Доню моя, доню моя,
 Дитя моє любе!
 Іди од нас!...

Ледве-ледве

Поблагословила:
 »Бог з тобою!«—та, як мертва,
 На діл повалилась.

Обізвався старий батько:

»Чого ждеш, небого?«
 Заридала Катерина,
 Та бух йому в ноги:
 »Прости мені, мій батечку,
 Що я наробила!
 Прости мені, мій голубе,
 Мій соколе милий!«
 — »Нехай тебе Бог прощас
 Та добрії люде!
 Молись Богу та йди собі -
 Мені легше буде.«

Ледве встала, поклонилась,
 Вийшла мовчки з хати,

Осталися сиротами
Старий батько й мати.
Пішла в садок у вишневий,
Богу помолилась;
Взяла землі під вишнею,
На хрест почепила;
Промовила: »Не вернуся!
В далекому краю
В чужу землю чужі люди
Мене заховують;
А свої ця крихотка
Надо мною ляже,
Та про долю, моє горе,
Чужим людям скаже...
Не розкажуй, голубонько,
Де-б не заховали,
Щоб грішної на сім світі
Люди не займали!
Ти не скажеш... ось хто скаже,
Що я його мати!
Боже ти мій! лихо моє!
Де мені сховатись?
Заховаюсь, дитя моє,
Сама під водою,
А ти гріх мій спокутуєш
В людях сиротою,
Безбатьченком!...«

Пішла селом,
Плаче Катерина;
На голові хустиночка,
На руках дитина.
Вийшла з села—серце нис;
Назад подивилась,
Покивала головою,
Тай заголосила.

Як тополя, стала в полі
При битій дорозі;
Як роса та до схід сонця,
Покапали сльози.
За сльозами за гіркими
І світа не бачить,
Тільки сина пригортає,
Цілує та плаче.
А воно, як янголятко,
Нічого не знає,
Маленькими ручицями
Пазухи шукає.

Сіло сонце, з-за діброви
Небо червоніє;
Утерлася, повернулась,
Пішла... тільки мріє.

В селі довго говорили
Де-чого багато,
Та не чули вже тих річей
Ні батько, ні мати...

Оттаке-то на сім світі
Роблять людям люди!
Того вяжуть, того ріжуть,
Той сам себе губить...
А за-віщо? Святий знає!
Світ, бач-ся, широкий,
Та нема де прихилитись
В світі одиноким.
Тому доля запродала
Од краю до краю,
А другому оставила
Те, де заховують.
Де-ж ті люди, де-ж ті добрі,

Що серце збіралося
З ними жити, їх любити?
Пропали, пропали!

Єсть на світі доля,
А хто її знає?
Єсть на світі воля,
А хто її має?
Єсть люди на світі—
Сріблом-злотом сяють;
Здається, панують,
А долі не знають,—
Ні долі, ні волі!
З нудьгою та з горем
Жупан надівають,
А плакати—сором.
Возьміть срібло, злото,
Та будьте багаті,
А я возьму сльози—
Лихо виливати;
Затоплю недолю
Дрібними сльозами,
Затопчу неволю
Босими ногами!
Тоді я веселий,
Тоді я багатий,
Як буде серденько
По волі гуляти!

III.

Кричать сови, спить діброва,
Зіроньки сіяють;
По-над шляхом, щирцею,
Ховрашки гуляють.

Спочивають добрі люди;
Що кого втомило:
Кого щастя, кого сльози,—
Все нічка покрила,
Всіх покрила темнісінька,
Як діточок мати.
Де-ж Катрусю пригорнула?
Чи в лісі, чи в хаті?
Чи на полі під копою
Сина забавляє?
Чи в діброві з-під колоди
Вовка виглядає?
Бодай-же вас, чорні брови,
Нікому не мати,
Коли за вас таке лихо
Треба одбувати!
А що далше спіткається?
Буде лихо, буде!
Зострінуться жовті піски
І чужії люде,
Зострінеться зіма люта...
А той—чи зостріне,
Що пізнає Катерину,
Привітає сина?
З ним забула-б чорнобрива
Шляхи, піски, горе:
Він, як мати, привітає,
Як брат заговорить...

Побачимо, почуємо...
А поки—спочину,
Та тим часом розпитаю
Шлях на Московщину.
Далекий шлях, пани-брати!
Знаю його, знаю!
Аж на серці похолоне,

Як його згадаю.

Попоміряв і я колись—

Щоб його не мірять!...

Росказав-би про те лихо,

Та чи то-ж повірять?

»Бреше«, скажуть, »сякий-такий!

(Звичайно, не в очі)

А так тільки псує мову

Та людей морочить.»

Правда ваша, правда, люди!

Та й на-що те знати,

Що сльозам перед вами

Буду виливати?

На-що воно? У всякого

І свого чимало.

Цур же йому!... А тим часом

Ке-те лиш кресало

Та тютюну, щоб, знаєте,

Дома не журились;

А то лихо розказувать,

Щоб бридке приснилось!

Нехай його лихий візьме!

Лучше-ж поміркую,

Де-то моя Катерина

З Івасем мандрує.

За Києвом та за Дніпром,

По-під темним гаєм,

Ідуть шляхом чумаченьки,

»Пугача« співають,

Іде шляхом молодиця,—

Мусить бути, з прощі.

Чого-ж смутна, невесела,

Заплакані очі?

У латаній свитиночці,

На плечах торбина,

В руці ціпок, а на другій
Заснула дитина.
Зострілася в чумаками,
Закрила дитину,
Питається: »Люди добрі!
Де шлях в Московщину?»
— »В Московщину? Оцей самий.
Далеко, небого?»
— »В саму Москву. Христа ради
Дайте на дорогу!»
Бере шага, аж труситься:
Тяжко його брати!
Та й на-віщо?... А дитина!
Вона-ж його мати...
Заплакала, пішла шляхом,
В Броварях спочила,
Та синові за гіркого
Медянік купила...
Довго-довго сердешная
Все йшла та питала;
Було й таке, що під тином
З сином ночувала...

Бач, на-що здалися карі оченята:
Щоб під чужим тином сльози виливати!
Ото-ж то дивіться та кайтесь, дівчата,
Щоб не довелось Москаля шукать,
Щоб не довелось, як Катря шукає...
Тоді-не питайте, за-що люди лають,
За-що не пускають в хату ночувать.

Не питайте, чорнобриві,
Бо люди не знають;
Кого Бог кара на світі,
То й вони карають...
Люди гнутья, як ті лози,

Куди вітер віє;
 Сиротині сонце світить—
 Світить, та не гріє...
 Люди-б сонце заступили,
 Як-би мали силу,
 Щоб сироті не світило,
 Сльози не сушило.
 А за-віщо, Боже милий?
 За-що світом нудить?
 Що зробила вона людям!
 Чого хотять люди?
 Щоб плакала... Серце моє!
 Не плач, Катерино!
 Не показуй людям сльози,
 Терпи до загину!
 А щоб личко не марніло
 З чорними бровами,
 До схід сонця, в темнім лісі
 Умийся сльозами!
 Умиєшся—не побачать,
 То й не засміються;
 А серденько одпочине,
 Поки сльози ллються.

Оттаке-то лихо, бачите, дівчата!
 Жартуючи кинув Катрусю Москаль.
 Недоля не бачить, з ким їй жартувати,
 А люди хоч бачать, та людям не жаль.
 »Нехай«, кажуть, »гине ледача дитина,
 Коли не зуміла себе шанувать!«
 Шануйтеся-ж, любі, в недобру годину,
 Щоб не довелось Москаля шукать!

Де-ж Катруся блудить?
 По-під тинню ночувала,
 Раненько вставала,

Поспішала в Московщину;
Аж гульк—зіма впала.
Свище полем заверюха;
Іде Катерина
У дичаках—лихо тяжке!—
І в одній свитині.
Іде Катря, шкандибав;
Дивиться—щось мріє...
Либонь, ідуть москалики...
Лихо!... серце мліє...
Полетіла, зострілася,
Пита: »Чи немає
Мого Йвана чорнявого?«
А ті: »Ми не знаєм«.
І, звичайно, як Москалі,
Сміються, жартують:
»Ай да баба! ай да наші!
Каво не надуют!«.
Подивилась Катерина:
»І ви, бачу, люде!
Не плач, сину, моє лихо,
Що буде, то й буде!
Піду дальше,—більш ходила...
А, може, й зостріну;
Оддам тебе, мій голубе,
А сама—загину!«

Реве, стогне хуртовина,
Котить, верне полем;
Стоїть Катря серед поля.
Дала слюзам волю.
Утомилась заверюха,
Де-де позіхає;
Ще-б плакала Катерина,
Та сліз більш немає.
Подивилась на дитину:

Умите сльозою
 Червоніє, як квіточка
 В-ранці під россою.
 Усміхнулась Катерина,
 Тяжко усміхнулась:
 Коло серця, як гадина
 Чорна повернулась.
 Кругом мовчки подивилась;
 Бачить: ліс чорніє,
 А під лісом, край дороги,
 Либонь, курінь мріє.
 »Ходім, сину! смеркається...
 Коли пустять в хату;
 А не пустять, то й на дворі
 Будем ночувати.
 Під хатою заночуєм,
 Сину мій, Іване!
 Де-ж ти будеш ночувати,
 Як мене не стане?
 З собаками, мій синочку.
 Кохайся на дворі!
 Собаки злі—покусають,
 Та не заговорять,
 Не розкажуть сміючися...
 З псами їсти й пити!...
 Відна моя головонько,
 Що мені робити?»

Сирота собака має свою долю,
 Має добре слово в світі сирота;
 Його бють і лають, закують в неволю.
 Та ніхто про матір на сміх не пита.
 А Йвася питають, зарання питають,
 Не дадуть до мови дитині дожити.
 На кого собаки на улиці лають?
 Хто голий, голодний під тином сидить?

Хто лобуря водить? Чорняві байстрята...
 Одна його доля—чорні бровенята,
 Та й тих люди заздрі не дають носити.

IV.

По-під горою ярм-долом,
 Мов ті діди високочолі,
 Дуби з гетьмáнщини стоять;
 В яру гребелька, верби в-ряд,
 Ставок під кригою в неволі,
 І ополонка—воду брать.
 Мов покотило червоніє,
 Крізь хмару сонце занялось;
 Надувся вітер,—як повіє,
 Нема нічого, скрізь біліє,
 Та тільки лісом загуло.

Реве, свище заверюха,
 По лісу завило;
 Як те море, біле поле.
 Снігом покотилось.
 Вийшов з хати карбівничий,
 Щоб ліс оглядіти,
 Та де тобі! таке лихо,
 Що не видно й світа.
 »Еге, бачу, яка фуґа!
 Цур-же йому з лісом!
 Піти в хату... Що там таке?
 От їх до-сто-біса!
 Недобра їх розносила,
 Мов справді за ділом.
 Ничипоре! дивись лишень,
 Які побілілі!»

—»Що? Москалі? де Москалі?»

—»Що ти? схаменися!»

—»Де Москалі—лебедики?»

—»Та он, подивися!»

Полетіла Катерина

І не одяглася.

»Мабуть, добре Московщина

В тямку їй далася!

Бо у-ночі тільки й знає,

Що Москаля кличе.»

Через пеньки, заметами

Летить, ледве дише.

Боса стала серед шляху,

Втерлась рукавами.

А Москалі їй на-зустріч,

Як оден, верхами.

»Лихо моє! доле моя!»

До їх... коли гляне,—

Попереду старший іде!

»Любий мій, Іване!

Серце моє коханеє!

Де-ж ти так барився?»

Та до його... за стремéна...

А він—подивився,

Та шпорами коня в боки.

»Чого-ж утікаєш?

Хіба забув Катерину?

Хіба не пізнаєш?

Подивися, мій голубе,

Подивись на мене:

Я—Катруся твоя люба!

На-що рвеш стремéна?»

А він коня поганяє,

Ніби-то й не бачить.

»Пострівай же, мій голубе!

Дивись,—я не плачу.
 Ти не пізнав мене, Іване?
 Серце, подивися!
 Ій же Богу, я—Катруся!
 —»Дура, отяжіся!
 Вазьміть проч безумную!
 —»Боже мій! Івасю!
 І ти мене покидаєш?!
 А ти-ж присягався?«
 —»Вазьміть проч! Что-ж ви стали?«
 —»Кого? мене взяти?
 За-що-ж? скажи, мій голубе?
 Кому хоч оддати
 Свою Катрю, що до тебе
 В садочок ходила,
 Свою Катрю, що для тебе
 Сина породила?
 Мій батечку, мій братіку!
 Хоч ти не цурайся!
 Наймичкою тобі стану...
 З другою кохайся,
 З цілим світом!... Я забуду,
 Що колись кохалась,
 Що од тебе сина мала,
 Покриткою стала...
 Покриткою... який сором!
 І за що я гину?
 Покинь мене, забудь мене,
 Та не кидай сина!
 Не покинеш? Серце моє!
 Не втікай од мене!...
 Я винесу тобі сина.«
 Кинула стремена,
 Та в хатину.

Вертається,
 Несе йому сина;
 Несповита, заплакана
 Сердешна дитина.
 »Ось-де воно, подивися!
 Де-ж ти заховався?
 Утік!... нема!... Сина, сина
 Батько одцурася!
 Боже ти мій!... Дитя моє!
 Де дінусь з тобою?
 Москалики! голубчики!
 Возьміть за собою;
 Не цурайтесь, лебедики!
 Воно сиротина;
 Возьміть його та oddайте
 Старшому за сина!
 Возьміть його!... бо покину,
 Як батько покинув,—
 Бодай його не кидала
 Лихая година!
 Гріхом тебе на світ божий
 Мать породила,—
 Виростаї же на сміх людям!
 На шлях положила.
 »Оставайся шукать батька,
 А я вже шукала«...
 Та в ліс з шляху, як навісна!
 А дитя осталося,
 Плаче, бідне... А Москалям
 Байдуже,—минули.
 Воно й добре,—та на диво
 Лісничі почувли.

Біга Катря боса лісом,
 Біга та голосить;
 То проклинає свого Івана,

То плаче, то просить.
Вибігає на возлісся;
Кругом подивилась,
Та в яр... біжить,—серед ставу
Мовчки опинилась.
»Прийми, Боже, мою душу,
А ти—моє тіло!«
Шубовсть в воду!... Йо-під ледом
Геть загуркотіло.

Чорнобрива Катерина
Найшла, що шукала.
Дунув вітер по-над ставом —
І сліду не стало.

То не вітер, то не буйний,
Що дуба ламає;
То не лихо, то не тяжке,
Що мати вмірає;
Не сироти малі діти,
Що неньку сховали:
Їм зосталась добра слава,
Могила зостаєсь.
Засміються злії люди
Малій сиротині,—
Вилле сльози на могилу,
Сердецько спочине.
А томú, томú на світі,
Що йому зосталось,
Кого батько і не бачив,
Мати одцуралась?
Що зосталось байстрюкові?
Хто з ним заговорить?
Ні родини, ні хатини;
Шляхи, піски, горе...

Панське личко, чорні брови—
 На-що? Щоб пізнали!
 Змалювала, не сховала...
 Бодай полиняли!

V.

Ішов кобзар до Києва
 Та сів спочивати;
 Торбинками обвішаний
 Його повожатий;
 Мале дитя коло його
 На сонці куняє,
 А тим часом старий кобзар
 »Ісуса« співає.
 Хто йде, їде,—не минає:
 Хто—бублик, хто—гроші!
 Хто старому, а дівчата
 Шажок міхonoші.
 Задивляться чорнобриві:
 І босе і голе.
 »Дала«, кажуть, »бровенята,
 Та не дала долі!«

Йде шляхом до Києва
 Берлін шестернею,
 А в берліні господина
 З паном і сімєю.
 Опинився проти старців—
 Кіурява лягає.
 Побіг Івась, бо з віконця
 Рукою махає.
 Дає гроші Івасеві,
 Дивується пані.

А пан глянув—одвернувся...
 Пізнав препоганий,
 Пізнав тії карі очі,
 Чорні бровенята,
 Пізнав батько свого сина,
 Та не хоче взяти.
 Питá пані, як зоветься?
 »Івась«.—»*Какой мілай!*«
 Берлин рушив, а Івася
 Кúрява покрила...
 Полічили, що достали,
 Встали сіромахи,
 Помолились на схід сонця,
 Пішли по-над шляхом.

[1838]
 Петербург.

Перводрук: Кобзарь 1840,
 стр. 21—67.

Окремою брошурою: Петербург 1840.
 сторін. 32, 12°. Автографа нема.

.....✧.....

ТАРАСОВА НІЧ.

(П. І. Мартосу.)

На розпутті кобзар сидить
 Та на кобзі грас;
 Кругом хлопці та дівчата—
 Як мак процвітає.
 Грас кобзар, виспівує,
 Вимовля словами,
 Як Москалі, Орда, Ляхи
 Бились з козаками;
 Як збиралась громадонька

В неділеньку в-ранці,
Як ховали козаченька
В зеленім байраці.
Грає кобзар, виспівує,
Аж лихо сміється:

»Була колись Гетьманщина,
Та вже не вернеться;
Було колись панували,
Та більше не будем...
Тії слави козацької
По-вік не забудем!
Україно, Україно!
Ненько моя, ненько!
Як згадаю тебе, краю,
Завяне серденько!
Де поділось козачество,
Червоні жупани?
Де поділась доля-воля,
Бунчуки, гетьмани?
Де поділось? Ізгоріло?
А чи затопило
Синє море твої гори,
Високі могили?
Мовчать гори, грає море,
Могили сумують,
А над дітьми козацькими
Поганці панують!
Грай же, море! Мовчить, гори!
Гуляй, буйний, полем!
Плачте, діти козацькі!
Така ваша доля!

»Встає хмара з-за Лиману,
А друга з поля:
Зажурилась Україна—

Така її доля!
 Зажурилась, заплакала,
 Як мала дитина.
 Ніхто її не ратує...
 Козачество гине,
 Гине слава, батьківщина,
 Немає де дітись....
 Виростають нехрещені
 Козацькі діти,
 Кохаються невінчані,
 Без попа ховають;
 Запродана Жидам віра,
 В церкву не пускають!
 Як та галич поле криє,
 Ляхи, уніяти
 Налітають,—нема кому
 Порадоньки дати.
 Обіззався Наливайко—
 Не стало кравчини!
 Обіззавсь козак Павлюга
 За нею полинув.
 Обіззавсь Тарас Трясило
 Гіркими сльозами:
 «Бідна моя Україно,
 Стоптана Ляхами....»
 Обіззавсь Тарас Трясило
 Віру ратувати,
 Обіззався орел сизий—
 Та й дав Ляхам знати!
 Обіззався пан Трясило:
 »А годі журиться,
 А ходім лиш, пани-брати,
 З Поляками биться!»

»Вже не три дні, не три ночі
 Бється пан Трясило;

Од Лимана до Трубежу
 Трупом поле вкрилось.
 Ізнемігся козаченько,
 Тяжко зажурився,
 А поганий Конецпольський
 Дуже звеселився;
 Зібрав шляхту всю до-купи,
 Та й ну частувати!
 Зібрав Тарас козаченьків
 Поради прохати:
 —»Отамани, товариші,
 Браті мої, діти!
 Дайте мені порадоньку:
 Що будем робити?
 Бенкетують вражі Ляхи,
 Наше безголовя...«
 »Нехай собі бенкетують,
 Нехай на здоровя!
 Нехай, кляті, бенкетують,
 Пóки сонце зайде,
 А ніч-мати дасть пораду:
 Козак Ляха знайде.»

Лягло сонце за горою,
 Зірки засіяли,
 А козаки, як та хмара,
 Ляхів обступали.
 Як став місяць серед неба,
 Ревнула гармата;
 Прокинулись Ляшки-панки—
 Нікудї втікати!
 Прокинулись Ляшки-панки
 Та й не повставали:
 Зійшло сонце, до одного
 Покотом лежали.

Червоною гадюкою
 Несе Альта вісти,
 Щоб летіли крюки з поля
 Ляшків-панків їсти.
 Налетіли чорні крюки
 Вельможних будити;
 Зібралось козацество
 Богу помолитись.
 Закрякали чорні крюки,
 Виймаючи очі;
 Заспівали козаченьки
 Пісню тієї ночі,—
 Тієї ночі кривавої,
 Що славою стала
 Тарасові, козацеству,
 Ляхів що приспала.

Над річкою, в чистім полі,
 Могила чорніє;
 Де кров текла козацькая,
 Трава зеленіє.
 Сидить ворон на могилі,
 Та з голоду кряче...
 Згада козак Гетьманщину,
 Згада, та й заплаче.
 »Була колись козацькая
 І слава і воля,—
 Слава сяє, а воленьку
 Спіткала недоля.
 Було колись панували,
 Та більше не будем,
 Тій-ж слави козацької
 По вік не забудем!«

Умовк кобзар сумуючи:
 Щось руки не грають!

Кругом хлопці та дівчата
Слізеньки втирають.

Пішов кобзар по улиці,
З журби як заграє!
Кругом хлопці навприсядки,
А він вимовляє:

»Нехай буде оттакечки!
Сидить, діти, у за́нчку,
А я з 'журби та до шинку,
А там найду свою жінку,
Найду жінку, почастую,
З мороженьків покепкую.»

[6. XI. 1838]
Петербург

Перводрук: Кобзарь 1840,
стр. 105—114.

Повний текст: Женева 1890, стр. 4—10

.....♦.....

ДУМКА.

На-що мені чорні брови
На-що карі очі?
На-що літа молодії,
Веселі, дівочі?
Літа мої молодії
Марно пропадають,
Очі плачуть, чорні брови
Од вітру линяють.
Серце вяне, нудить світом,
Як пташка без волі.
На що-ж мені краса моя,
Коли нема долі?

Тяжко мені сиротою
На сім світі жити:
Свої люди—як чужії,
Ні з ким говорити;
Нема кому розпитати,
Чого плачуть очі?
Нема кому розказати,
Чого серце хоче.
Чого серце, як голубка,
День і ніч воркує?
Ніхто його не питає,
Не знає, не чує;
Чужі люди не питають—
Та й на-що питати?
Нехай плаче сиротина,
Нехай літа тратить!
Плач же, серце, плачте, очі,
Поки не заснули,
Голосніще, жалібніще,
Щоб вітри почули,
Щоб понесли буйнесенькі
За синєє море—
Чорнявому, зрадливому
На лютеє горе!

[1839]
Петербург.

Перводрук: Кобзарь 1840,
стр. 83—87.

ІВАН ПІДКОВА.

(В. І. Штернбергу.)

I.

Було колись в Україні—
Ревіли гармати;
Було колись—Запорожці
Вміли панувати!
Панували, добували
І славу, і волю,—
Минулося, осталися
Могили по полю!
Високії ті могили,
Де лягло спочити
Козацькеє біле тіло,
В китаїку повите.
Високії ті могили
Чорніють, як гори,
Та про волю нишком в полі
З вітрами говорять.
Свідок слави, дідівщини
З вітром розмовляє,
А внук кошу несе в росу,
За ними співає.

Було колись—в Україні
Лихо танцювало,
Журба в шинку мед-горілку
Поставцем кружала.
Було колись добре жити
На тій Україні...
А згадаймо! може, серце
Хоч трохи спочине.

II.

Чорна хмара з-за Лиману
 Небо, сонце криє;
 Синє море звірюкою
 То стогне, то виє,
 Дніпра гирло затопило.
 »А ну-те, хлопята,
 На байдаки! Море грає,
 Ходім погуляти!«

Висипали Запорожці,
 Лиман човни вкрили.
 »Граї же, море!«—заспівали,
 Залінились хвилі.
 Їругом хвилі, як ті гори:
 Ні землі, ні неба.
 Серце мліє, а козакам
 Того тільки й треба.
 Пливуть собі та співають;
 Рибалка літає,
 А попереду отаман
 Веде, куди знає.
 Похожає вздовж байдака,
 Гасне люлька в роті:
 Поглядає сюди-туди,
 Де-то бутъ роботі?
 Закрутивши чорні уси,
 За ухо чуприну,
 Підняв шапку—човни стали.
 »Нехай ворог гине!
 Не в Синопу, отамани,
 Панове-молодці,
 А у Царград, до султана
 Поїдемо в гості!«
 —»Добре, батьку отамане!«

Кругом заревіло.

»Спасибі вам!»

Надів шапку.

Знову закипіло

Синє море. Вздовж байдака

Знову похочає

Пан отаман, та на хвилю

Мовчки поглядає.

[1839]
Петербург.

Перводрук: Кобзарь 1840,
стр. 97—103.

.....*.....
ТОПОЛЯ.

(Н. С. Петровський.)

По діброві вітер вие,
Гуляє по полю,
Край дороги гнє тополю
До самого долу.
Стан високий, лист широкий—
Марне зеленіє.
Кругом поле, як те море
Широке, синіє.
Чумак іде, подивиться,
Та й голову схилить;
Чабан в-ранці з сопілкою
Сяде на могилі,
Подивиться—серце ние:
Кругом ні билини!
Одна—одна, як сирота
На чужині гине!

Хто-ж викохав тонку, гнучку
 В степу погибати?
 Пострівайте, все розкажу,
 Слухайте-ж, дівчата!

Полюбила чорнобрива
 Козака дівчина,
 Полюбила—не спинила:
 Пішов, та й загинув.
 Як-би знала, що покине,
 Була-б не любила;
 Як-би знала, що загине,
 Була-б не пустила;
 Як-би знала—не ходила-б
 Пізно за водою,
 Не стояла-б до півночи
 З милим під вербою;
 Як-би знала!...

І то лихо
 Попереду знати,
 Що нам в світі зострінеться.
 Не знайте, дівчата!
 Не питайте свою долю!
 Само серце знає,
 Кого любить. Нехай вяне,
 Поки закопають!
 Бо не довго, чорнобриві,
 Карі оченята,
 Біле личко червоніє—
 Не довго, дівчата!
 До полудня, та й завяне,
 Брови полиняють...
 Кохайтеся-ж, любітеся,
 Як серденько знає.

Защебече соловейко

В лузі на калині,

Заспівав козаченько,

Ходя по долині.

Виспівує, поки вийде

Чорнобрива з хати,

А він її запитає:

»Чи не була мати?»

Стануть собі, обіймуться;

Співа соловейко;

Послухають, розійдуться—

Обов раденькі.

Ніхто того не побачить,

Ніхто не спитає:

»Де ти була? що робила?»

Сама собі знає...

Любилася, кохалася,

А серденько мліло:

Чуло серце недоленьку,

Сказати—не вміло.

Не сказало, осталася,

День і ніч воркує,

Як голубка без голуба,

А ніхто не чує.

Не щебече соловейко

В лузі над водою,

Не співає чорнобрива,

Стоя під вербою;

Не співає, як сирота

Білим світом нудить.

Без милого батько, мати—

Як чужії люди;

Без милого сонце світить—

Як ворог сміється;

Без милого скрізь могила,
А серденько бється!

Минув і рік, минув другий,
Козака немає;
Сохне вона, як квіточка,—
Мати не питає.
»Чого вянеш, моя доню?«
Стара не спитала,
За сивого, багатого
Нищечком єднала.
»Іди, доню!« каже мати:
»Не вік діувати.
Він багатий, садинокій,
Будеш панувати!«
—»Не хочу я панувати,
Не піду я, мамо!
Рушниками, що придбала,
Спусти мене в яму!
Нехай попи заспівають,
А дружки заплачуть:
Легше, мамо, в труні лежать,
Ніж його побачить.«

Не слухала стара мати,
Робила, що знала;
Дивилася чорнобрива,
Сохла і мовчала.
Пішла в почі до горожки,
Щоб поворожити,
Чи довго їй, садинокій,
На сім світі жити?
»Бабусенько, голубонько,
Серце моє, ненько!
Скажи мені щирю правду,
Де милий-сердєнько?

Чи жив здоров? чи він любить?
Чи забув, покинув?
Скажи-ж мені, де мій милий?
Край світа полину!
Бабусенько, голубонько!
Скажи,—бо ти знаєш!
Хоче дати мене мати
За старого заміж.
Любить його, моя сиза,—
Серце не навчити.
Пішла-б же я утопилась—
Жаль душу згубити.
Коли не жив чорнобривий,
Зроби, моя пташко,
Щоб до-дому не вернулась...
Тяжко мені, тяжко!
Там старий жде з старостами...
Скажи-ж мою долю!
—»Добре, доню! Спочинь трошки!
Чини-ж мою волю!
Сама колись дівувала,
Тєє лихо знаю;
Минулося-навчилася,
Людям помагаю.
Твою долю, моя доню,
Позаторік знала,
Позаторік і зіллячка
Для того придбала.»

Пішла стара, мов каламар
Достала з полиці.
»Ось на тобі сього дива!
Піди до криниці,
Поки півні не співали,
Умийся водою,
Виий трошки сього зілля—

Все лихо загоїть.
 Випеш—біжи, яко мога;
 Що-б там не кричало,
 Не оглянься, поки станеш
 Аж там, де прощалась.
 Одпочинеш. А як стане.
 Місяць серед неба,
 Вищий ще раз! не приїде—
 В-третє випить треба.
 За перший раз, як за той рік,
 Будеш ти такою;
 А за другий, серед степу
 Туїне кінь ногою.
 Коли живий козаченько,
 То зараз прибуде,
 А за третій—моя доню,
 Не питай, що буде!
 Та ще, чуєш, не хрестися!
 Бо все піде в воду.
 Тепер же йди, подивися
 На торішню вроду!«

Взяла зілля, поклонила:
 »Спасибі, бабусю!«
 Вийшла з хати: »Чи йти, чи ні?
 Ні, вже не вернуса!«
 Пішла, вмила, напилася,
 Мов не своя стала;
 В-друге, в-третє, та, мов сонна,
 В степу заспівала:

»Плавай, плавай, лебедонько,
 По синьому морю!
 Рости, рости, тополенько,
 Все в-гору та в-гору!
 Рости гнучка та висока

До самої хмари,
 Спитай Бога: чи діжду я,
 Чи не діжду пари?
 Рости, рости, подивися
 За синєє море:
 По тім боці—моя доля,
 По сім боці—горе!
 Там десь милий чорнобривий
 По полю гуляє,
 А я плачу, літа трачу,
 Його виглядаю..
 Скажи йому, моє серце.
 Що сміються люде;
 Скажи йому, що загину,
 Коли не прибуде!
 Сама хоче мене мати
 В землю заховати..
 А хто-ж її головоньку
 Буде доглядати?
 Хто догляне, розпитає
 На старість, pomoже?
 Мамо моя! доле моя!
 Боже милий, Боже!
 Подивися, тополенько!
 Як нема—заплачеш
 До схід сонця, ранесенько,
 Щоб ніхто не бачив.
 Рости-ж, серце-тополенько,
 Все в-гору та в-гору!
 Плавай, плавай, лебедонько,
 По синьому морю!«

Таку пісню чорнобрива
 В степу заспівала,
 Зілля дива наробило

Тополею стала.
Не вернулася до дому,
Не діждала пари:
Тонка, гнучка та висока
До самої хмари.

По діброві вітер вис,
Гуляє по полю,
Край дороги гне тополлю
До самого долу.

[1839]
Петербург.

Перводрук: Кобзарь 1840,
стр. 71—82.
Окремою брошурою: Петербург 1860,
13 стр. 16².

ПЕРЕБЕНДЯ.

(Е. П. Гребінці.)

Перебендя старий, сліпий, —
Хто його не знає?
Він усюди вештається
Та на кобзі грає.
А хто грає, того знають
І дякують люди:
Він їм тугу розганяє,
Хоть сам світом нудить.
По-під тинню сіромаха
І днює й ночує;
Нема йому в світі хати;
Недоля жартує
Над старою головою,

А йому байдуже!
 Сяде собі, заспіває:
 »Ой не шуми, луже!
 Заспіває, та й згадає,
 Що він сиротина,
 Пожуриться, посумує,
 Сидячи під тином.

Оттакий-то Перебендя,
 Старий та химерний!
 Заспіває »про Чалого«,
 На »Горлицю« зверне;
 З дівчатами на вигоні
 »Гридя« та »Веснянку«,
 А у шинку з парубками
 »Сербина«, »Шинкарку«;
 З жонатими на бенкеті
 (Де свекруха злая)
 »Про тополю—лиху долю«,
 А потім—»У гаю«;
 На базарі—про »Лазаря«,
 Або, щоб те знали,
 Тяжко-важко заспіває,
 Як Січ руйнували.
 Оттакий-то Перебендя,
 Старий та химерний:
 Заспіває, засміється,
 А на сльози зверне.

Вітер віє, повіває,
 По полю гуляє;
 На могилі кобзар сидить
 Та на кобзі грає.
 Кругом його степ, як море
 Широке, синіє;
 За могилою—могила,

А там—тільки мріє.
 Сивий ус, стару чуприну
 Вітер розвіває,
 То приляже та послуха,
 Як кобзар співає,
 Як серце сміється, сліпі очі плачуть.
 Послуха, повіє...

Старий заховавсь :
 В стецу на могилі, щоб ніхто не бачив,
 Щоб вітер по полю слова розмахав,
 Щоб люди не чули,—бо то Боже слово,
 То серце по волі з Богом розмовля,
 То серце щєбече Господнюю славу,
 А думка край світа на хмарі гуля.
 Орлом сизокрилим літає, гуляє,
 Аж небо блакитне широкимп бє;
 Спочине на сонці, його запитає:
 Де воно ночує? як воно встає?
 Послухає моря, що воно говорить;
 Спита чорну гóру: чому ти німа?
 І знову на небо, бо на землі горе,
 Бо на їй, широкій, кутóчка нема
 Тому, хто все знає, тому, хто все чує:
 Що море говорить, де сонце ночує,—
 Його на сім світі ніхто не прийма!
 Оден він між нами, як сонце високе;
 Його знають люди, бо носить земля.
 А як-би почули, що він, одинокий,
 Співа на могилі, з морем розмовля,—
 На Божєє слово вони-б насміялись,
 Дурним би назвали, од себе-б прогнали:
 »Нехай по-над морем«, сказали-б, »гуля!«

Добре єси, мій кобзарю,
 Добре, батьку, робиш,

Що співати-розмовляти
 На могилу ходиш!
 Ходи собі, мій голубе,
 Поки не заснуло
 Твоє серце, та виспівуй,
 Щоб люди не чули!
 А щоб тебе не цурались,
 Потурай їм, брате!
 «Скажи, враже, як пан каже:
 На те він багатий.»

Оттакий-то Перебендя,
 Старий та химерний!
 Заспівав весільної,
 А на сльози зверне.

[1839]
 Петербург.

Перводрук: Кобзарь 1840,
 стр. 15—20.

ДО ОСНОВЯНЕНКА.

Бють пороги; місяць сходить,
 Як і перше сходив...
 Нема Січи, пропав і той,
 Хто всім верховодив.
 Нема Січи! Очерети
 У Дніпра питають:
 «Де-то наші діти ділись?
 Де вони гуляють?»
 Чайка скіглить літаючи,
 Мов за дітьми плаче;
 Сонце гірє, вітер віє
 На стелу козачім.

На тім степену скрізь могили
Стоять та сумують;
Питаються у буйного:
»Де наші панують?
Де панують, бенкетують?
Де ви забарились?
Вернітеся! Дивітеся:
Жита похилились,
Де паслися ваші коні,
Де тирса шуміла,
Де кров Ляха, Татарина
Морем червоніла.
Вернітеся!...«

»Не вернуться!«

Загуло, сказало
Синє море: »не вернуться,
На віки пропали!«
Правда, море, правда, синє:
Такая їх доля!
Не вернуться сподівані,
Не вернеться воля;
Не вернеться козаччина,
Не встануть гетьмани,
Не покриють Україну
Червоні жупани.
Обідрана, сиротою
По-над Дніпром плаче;
Тяжко, важко сиротині,
А ніхто не бачить,
Тільки ворог, що сміється.
Смійся, лютий враже!
Та не дуже, бо все гине,—
Слава не поляже;
Не поляже, а розкаже,
Що діялось в світі,
Чия правда, чия кривда,

І чії ми діти.
Наша дума, наша пісня
Не вміре, не загине...

От де, люди, наша слава,
Слава України!
Без золота, без каменю,
Без хитрої мови,
А голосна та правдива,
Як Господа слово.

Чи так, батьку-отамане?
Чи правду співаю?
Ех, як-би то... Та що й казати!
Кебетти не маю.
А до того—Москóвщина,
Кругом чужі люде.
»Не потурай!« може, скажеш;
Та що з того буде?
Насміються на псалом той,
Що виллю сльозами,
Насміються!—Тяжко, батьку,
Жити з ворогами!
Поборовся-б і я, може,
Як-би малось сили;
Заспівав би,—був голосок,
Та позички з'їли.
Оттаке-то лихо тяжке,
Батьку ти мій, друже!
Влужу в'снігах та сам собі:
»Ой не шуми, луже!«
Не втну більше. А ти, батьку,
Як сам здоров знаєш,
Тебе люди поважають,
Добрій голос маєш.
Співай же їм, мій голубе.

Про Січ, про могили,
 Коли яку нашіпали,
 Кого положили;
 Про старину, про те диво,
 Що було, минуло...
 Утни, батьку! щоб нехотя
 На весь світ почули,
 Що діялось в Україні,
 За що погибала,
 За що слава козацька
 На всім світі стала!

Утни, батьку, орле сизий!
 Нехай я заплачу,
 Нехай свою Україну
 Я ще раз побачу;
 Нехай ще раз послухаю,
 Як те море грає,
 Як дівчина під вербою
 »Гриця« заспівас;
 Нехай ще раз усміхнеться
 Серце на чужині,
 Поки ляжу в чужу землю,
 В чужій домовині!

[1839]
 Петербург.

Перводрук: Кобзарь 1840,
 стр. 89—96.

.....

Думи мої, думи мої,
 Лихо мені з вами!
 На-що стали на панері
 Сумними рядами?
 Чом вас вітер не розвіяв
 В степу, як пилину?

Чом вас лихо не приспало,
Як свою дитину?
Бо вас лихо на світ на сміх породило,
Поливали сльози—чом не затопили?
Не винесли в море, не розмили в полі?
Не питали-б люди, що в мене болить,
Не питали-б, за-що проклинаю долю,
Чого нужу світом... »Нічого робить!«—
Не сказали-б на сміх...

Квіти мої, діти!
На-що вас кохав я, на-що доглядав?
Чи заплаче серце одно на всім світі,
Як я з вами плакав? Може, і вгадав.
Може, найдеться дівоче
Серце, карі очі,
Що заплачуть на ці думи,—
Я більше не хочу...
Одну сльозу з очей карих,
І—пан над панами!
Думи мої, думи мої,
Лихо мені з вами!

За карії оченята,
За чорнії брови
Серце рвалося, сміялось,
Виливало мову;
Виливало, як уміло,
За темнії ночі,
За вишневий сад зелений,
За ласки дівочі.
За степи та за могили,
Що на Україні,
Серце мліло, не хотіло
Співать на чужині.
Не хотілось в снігу, в лісі

Козацьку громаду
З булавами, з бунчуками
Збірать на пораду...
Нехай душі козацькії
В Україні вітають:
Там широко, там весело
Од краю до краю...
Як та воля, що минулась,
Дніпр широкий—море,
Степ і степ, ревуть пороги,
І могили—гори.
Там родилась, гарцювала
Козацькая воля,
Там шляхтою, Татарами
Засівала поле.
Засівала трупом поле,
Поки не остило...
Лягла спочить; а тим часом
Виросла могила,
А над нею Орел чорний
Сторожем літає,
І про неї добрим людям
Кобзарі співають.
Все співають, як діялось,
Сліпі небораки,
Бо дотепні. А я?... а я
Тільки вмію плакати,
Тільки сльози за Україну,
А слова—немає...
А за лихо—та цур йому!
Хто його не знає?!
А надто той, що дивиться
На людий душою—
Пекло йому на сім світі,
А на тім...

Журбою

Не накличу собі долі,
Коли так не маю.
Нехай злидні живуть три дні,
Я їх заховаю;
Заховаю змію люту
Коло свого серця,
Щоб вороги не бачили,
Як лихо сміється...
Нехай думка, як той ворон,
Літає та краче,
А серденько соловейком
Щебече та плаче.
Нишком; люди не побачуть,
То й не засміються...
Не втирайте-ж мої сльози—
Нехай собі ллються,
Чуже поле поливають
Що-дня і що-ночі,
Поки попи не засиплють
Чужим піском очі...

Оттаке-то! А що робить?
Журба не допоможе.
Хто-ж сироті завидує,
Карай того, Боже!

Думи мої, думи мої,
Квіти мої, діти!
Виростав вас, доглядав вас,—
Де ж мені вас діти?
В Україну ідїть, діти,
В нашу Україну,
По-під тинню сиротами,
А я—тут загину.
Там знайдете щире серце

І слово ласкаве,
Там найдете щиру правду,
А ще може й славу...

Привітай же, моя ненько,
Моя Україно,
Моїх діток нерозумних,
Як свою дитину!

[1839]
Петербург.

Перводрук: Кобзарь 1840,
стр. 5—11.

.....♦♦.....

Н. Маркевичу.

Бандуристе, орле сизий,
Добре тобі, брате!
Мавш крила, мавш силу,
Є коли літати!
Тепер лети в Україну,
Тебе виглядають;
Полетів би за тобою,
Та хто привітає?

Я й тут чужий, одинокий,
І на Україні
Я сирота, мій голубе,
Як і на чужині.
Чого-ж серце бється, рветься?
Я там одинокий!...
Одинокий...? А Вкраїна?
А степи широкі?!

Там повіє буйнесенький,
Як брат заговорить,
Там в широкім полі воля;
Там синєє море
Виграває, хвалить Бога,
Тугу розганяє;
Там могили з буйним вітром
В степу розмовляють.

Розмовляють, сумуючи;
Оттака їх мова:
»Було колись, минулося
Не вернеться знова!
Полетів би я, послухав,
Заплакав би з ними...
Та ба! доля приборкала
Між людьми чужими.

9. V. 1840
Петербург.

Перводрук в «Молодику» 1843,
стр. 108—109.

.....♦.....

На незабудь

В. І. Штернбергу.

Поїдеш далеко,
Побачиш багато;
Задивишся, зажуришся—
Згадай мене, брате!

[Весна 1840]
Петербург.

Перводрук: «Кіевская Старина» 1902,
Книжка за лютий, стр. 73.

.....♦.....

ГАЙДАМАКИ.

(Василію Івановичу Григоровичу на пам'ять 22 квітня 1838 р.)

Все йде, все минає і краю немає...
Куди-ж воно ділось? відкіля взялось?
І дурень, і мудрий нічого не знає.
Живе... умірає... Одно зацвіло,
А друге завяло, на віки завяло,
І листя пожовкле вітри рознеслі.
А сонечко встане, як перше вставало;
І зорі червоні, як перше пилилі,
Попливуть і потім; і ти, білолиций,
По синьому небу вийдеш погулять,
Вийдеш подивиться в жолобок, криницю
І в море безкрає, і будеш сіять,
Як над Вавилоном, над його садами,
І над тим, що буде з нашими синами.
Ти вічний без краю!... Люблю розмовлять,
Як з братом, з сестрою, розмовлять з тобою,
Співать тобі думу, що ти-ж нашептав.
Порай мені ще раз, де дітись з журбою?
Я не самотній, я не сирота:
Єсть у мене діти, та де їх подіти?
Заховать в собою? Гріх: душа жива!
А може їй легше буде на тім світі,
Як хто прочитає ті слези-слова,
Що так вона щиро колись виливала,
Що так вона нишком над ними ридала.
Ні, не заховаю, бо душа жива!
Як небо блакитне, нема йому краю,
Так душі почину і краю немає.
А де вона буде? Химерні слова!

Згадай же хто-небудь її на сім світі,—
Безславному тяжко сей світ покидать.
Згадайте, дівчата, вам треба згадать!
Вона вас любила, рожевії квіти,
І про вашу долю любила співать.

Поки сонце встане, спочивайте діти!
А я поміркую, ватажка де взять.

Сини мої, гайдамаки!
Світ широкий. воля!
Ідіть, сини, погуляйте,
Пошукайте долі!
Сини мої невеликі,
Нерозумні діти!
Хто вас щиро без матері
Привітає в світі?
Сини мої! Орли мої!
Летіть в Україну!
Хоч і лихо зострінеться,
Так не на чужині.
Там знайдеться душа щира,
Не дасть погибати;
А тут... а тут... тяжко, діти!
Коли пустять в хату,
То зострівши, насміються.
Такі, бачте, люди:
Все письменні, друковані,
Сонце навіть гудять:
»Не відтіля; каже, сходить,
Та не так і світить;
Оттак, каже, було-б треба...«

Що маєш робити?

Треба слухать, може й справді

Не так сонце сходить,

Як письменні начитали.

Розумні та й годі!

А що-ж на вас вони скажуть?

Знаю вашу славу!

Поглузують, покепкують,

Та й кинуть під лаву.

»Нехай, скажуть, спочивають,

Поки батько встане

То розкаже по-нашому

Про свої гетьмани.

А то дурень розкажує

Мертвими словами,

Та якогось-то Ярему

Веде перед нами

У постолáх: Дурень! дурень!

Били, а не вчили:

Од козацтва, од гетьманства

Високі могили,

Більш нічого не осталося,

Та й ті розривають;

А він хоче, щоб слухали,

Як старці співають!

Дарма праця, пане-брате!

Коли хочеш гроший,

Та ще й слави, того дива;

Співай про *»Матрьошину«*,

Про *»Парашу, радість нашу«*.

Султан, паркет, шпори,—

От де слава! А то співа: .

»Грає синє море»,

А сам плаче; за тобою

І твоя громада

У сіряках...

- Правда, мудрі!

Спасибі за раду!

Теплий кожух, тільки шкода,

Не на мене шитий,

А розумне ваше слово,

Брехнею підбите.

Вибачайте! Кричить собі!

Я слухать не буду,

Та й до себе не покличу:

Ви розумні люди,

А я дурень; оден собі

У моїй хатні

Заспіваю, зарідаю,

Як мала дитина.

Заспіваю: море грає,

Вітер повіває,

Степ чорніє, і могила

З вітром розмовляє.

Заспіваю: розвернулась

Висока могила,

Аж до моря Запорожці

Степ широкий відкрили:

Отамани на вороних

Перед бунчуками

Вигравають, а пороги

Між очеретами

Ревуть, стогнуть, розсердились,

Щось страanne співають!

Послухаю, пожурюся,

У старіх питаю:

Чого, батьки, сумуєте?

»Не в'єсело, спину!

Дішро на нас розсердився,

Плаче Україна...«
І я плачу. А тим часом
Пишними рядами
Виступають отамани,
Сотники з панами,
І гетьмани, всі в золоті.
У мою хатину
Прийшли, сіли коло мене,
І про Україну
Розмовляють, розказують:
Як Січ будували,
Як козаки на байдаках
Пороги минали,
Як гуляли по синьому,
Грілися в Скутарі,
Та як, люльки закуривши
В Польщі на по́жарі,
В Україну верталися,
Як бенкетували...
»Грай, кобзарю! лий, шинкарю!«—
Козаки гукали.
Шинкар, знає; наливає
І не схаменеться;
Кобзар вшкварив, а козаки,
Аж Хортиця гнеться,
Метелиці та гопака
Гуртом оддирають;
Кухоль ходить, переходить,
Так і висихає.
»Гуляй, пане, без жупана!
Гуляй, вітре, полем!
Грай, кобзарю, лий, шинкарю,
Поки встане доля!«
Взявшись в боки, на-вприсядки
Парубки з дідами:

»Оттак, діти, добре, діти!
 Будете панам!«
 Отамани на бенкеті,
 Неначе на раді,
 Похожають, розмовляють...
 Вельможна громада
 Не втерпіла, ударила
 Старими ногами;
 І я дивлюсь, поглядаю,
 Сміюся сльозами.

Дивлюся, сміюся, дрібні утираю:
 Я не садинокий, є з ким в світі жити!
 У моїй хатині, як в степу безкраїм,
 Козацтво гуляє, байрак гомонить;
 У моїй хатині синє море грає,
 Могила сумує, тополя шумить,
 Тихесенько »Гриця« дівчина співає—
 Я не садинокий, є з ким вік дожити!

От-де моє добро, гроші,
 От-де моя слава!
 А за раду—спасибі вам
 За раду, лукаву!
 Буде з мене, поки живу,
 І мёртвого слова,
 Щоб виливать журбу, сльози
 Бувайте здорові!
 Піду синів випровожать
 В далеку дорогу.
 Нехай ідуть, може найдуть
 Козака старого,
 І що привіта моїх діток
 Старими сльозами.

Буде з мене. Скажу ще раз:
Пан я над панами!

Оттак, сидя кінець стола,
Міркую, гадаю:
Кого просить? Хто поведе?
На дворі світає,
Погас місяць, горить сонце.
Гайдамаки встали,
Помолились, одяглися,
Кругом мене стали.
Сумно, сумно, як сироти,
Мовчки похилились:
—»Благослови, кажуть, батьку
Поки маєм силу,
Благослови шукать долю
На широких світи«
—»Пострівайте! Світ не хата,
А ви малі діти,
Нерозумні. Хто ватажком
Піде перед вами?
Хто проведе? Лихо, діти,
Лихо мені з вами!
Викохав вас, вигодував,
Виросли чималі.
Йдете в люди, а там тепер
Все письменне стало.
Вибачайте, що не вивчив,
Бо й мене, хоч били,
Добре били, а багато
Де-чому навчили!
Тма, мна знаю, а оксію
Не втну таки й досі.
Що-ж вам скажуть? Ходім, сини,
Ходімо, попросім!

Єсть у мене щирий батько
 (Рідного немає),
 Дасть він мені раду з вами,
 Бо сам, здоров, знає,
 Як то тяжко блукать в світі
 Сироті без роду:
 А до того душа щира,
 Козацького роду.
 Не одцуравсь того слова,
 Що мати співала,
 Як малого повивала,
 З малим розмовляла,
 Не одцуравсь того слова,
 Що про Україну
 Сліпий старець сумуючи
 Співає під тином.
 Любіть її, думу правди,
 Козацькую славу,
 Любіть її! Ходім, сини,
 На раду ласкаву!
 Як-би не він спіткав мене
 При лихій годині,
 Давно-б досі заховали
 В снігу на чужині;
 Заховали-б тай сказали:
 »Так якесь ледащо!
 Тяжко-важко нудить світом,
 Не знаючи, за що.
 Минулося, щоб не спилось!...
 Ходімо, хлопята!
 Коли мені на чужині
 Не дав погнати,
 То й вас прийме, привітає,
 Як свою дитину.
 А од його, помолившись,
 Гайда в Україну!»

Добридень же, тату, в хату!
 На твоім порогу
 Благослови моїх діток
 В далеку дорогу!

7. IV. 1841.

Петербург.

I.

Інтродукція.

Була колись шляхетчина,
 Вельможная пані,—
 Мірляся з Москалями.
 З Ордою, з султаном,
 З Німотою. Було колись..
 Та що не минає?
 Було, шляхта знай чванитьсЯ.
 День і ніч гуляє,
 Та королем коверзує—
 Не кажу Степаном,
 Або Яном Собієським,—
 Ті два незвичайні.
 А иншими... Небораки
 Мовчки панували.
 Сейми, сеймики ревіли,—
 Сусіди мовчали,
 Дивилися, як королі
 Із Польщі втікають,
 Та слухали, як шляхетство
 Навісне гукає:
 Nieprozwalam! nieprozwalam!
 Шляхта репетує,
 А магнати палять хати,
 Шабельки гартують.

Довго таке творилося,
Поки не в Варшаві
Запанував над Ляхами
Понятовський жвавий.

Запанував, та й думав шляхту
Приборкати трошки,— не зумів.
Хотів добра, як дітям мати,
А може й ще чого хотів.
Єдине слово »pierozwalam«
Хотів у шляхти одібрати,
А потім... Польща запалала,
Шляхта сказала; кричать:
—»Слово гонору, дарма праця!
Поганець, наймит Москаля!
На гвалт Пулавського і Паца
Встає шляхетська земля,
І — разом сто конфедерацій.¹⁾

Розбрелись конфедерати
По Польщі, Волині,
По Литві, по Молдаванах
І по Україні;
Розбрелися, та й забули
Волю ратувати,
Полигалися в Жидами,
Та й ну руйнувати.
Руйнували, мордували,
Церквами топили...
А тим часом гайдамаки
Ножі освятили.

¹⁾ Энциклопедический лексиконъ, томъ 5: Барская конфедерация і »Historya królestwa Polskiego«, G. S. Bandtke, tom 2. (Примітка Шевченка).

II.

Ярема:

Айремо! герш-ту, хамів сїну?
 Піди кобилу приведи!
 Подай патинки господини,
 Та принеси мені води!
 Вимети хаґу! виеси дрова!
 Посли індікам! гусям дай!
 Піди до льоху, до корови,
 Та швидко, хаме!... Пострігані!
 Упоравишсь, біжи в Вільшану:¹⁾
 Їмості треба. Не барись! —

Пішов Ярема, похилився.

Оттак у ранці Жид поганий
 Над козаком ковчизував.
 Ярема тнувся, бо не знав,
 Не знав сіромаха, що виростає криги.
 Що неба достане, коли полетить,
 Не знав, пагннався.

О Боже мій милий!

Тяжко жить на світі, а хочеться жити:
 Хочеться дивитись, як сонечко сїде,
 Хочеться послухать, як море заграє,
 Як пташка щебече, байрак гомонить
 Або чорнобрива в гнію засніває...
 О Боже мій милий, як весело жити!

¹⁾ Вільшана або Олшана, містечко Галицької губернії
 Звенигородського повіту; між Звенигородом і Вільшаною по
 старому шляху Берешків хутір і Ярема, де-б то Ярема
 Байстрик, а потім Галайда, був у дїлях помітним (од старих
 людей). (Прим. Шенеченка).

Сирота Ярема, сирота убогий:
Ні сестри, ні брата, нікого нема!
Попихач жидівський, виріс у порогу,
А не клене долю, людей не займа.
Та й за-що їх лаять? Хіба вони знають,
Кого треба гладить, кого катувать?
Нехай бенкетують! У їх доля дбає,
А сироті треба самому придбать.
Трапляється, часом тихенько заплаче,
Та й то не од того, що серце болить:
Що-небудь згадає, або що побачить...
Та й знову до праці: оттак треба жить!
На-що батько, мати, високі палати,
Коли нема серця з серцем розмовлять?
Сирота Ярема, сирота багатий,
Бо є з ким заплакати, є з ким заспівати,
Єсть карії очі, як зіроньки сяють,
Білі рученята мліють, обнімають;
Єсть серце єдине, серденько дівоче,
Що плаче, сміється, як він того хоче;
Що плаче, сміється і мре й оживає,
Святим духом серед ночі по над ним вітає.

Оттакий-то мій Ярема,

Сирота багатий.

Таким і я колись то був...

Минуло, дівчата!

Минулося, розійшлося,

І сліду не стало.

Серце мліє, як згадаю...

Чому не осталося?

Чому не осталося? Чому не вітало?

Легше було-б сльози, журбу виливать.

Люди одібрали, бо їм було мало.

»На-що йому доля? Треба законать,
Він і так багатий!«

Багатий на лати
Та на дрібні сльози—бодай не втирать!
Доле моя, доле! Де тебе шукать?
Вернися до мене, до моєї хати,
Або хоч приснився... не хочеться спать!

Вибачайте, люди добрі!
Може, не до-ладу,
Та прокляте лихо-злидні
Кому не завадять?
Може ще раз зострінемось,
Поки щкандибаю
За Яремою по світу,
А, може... й не знаю.
Лихо, люди, всюди лихо,
Ніде пригорнуться:
»Куди, каже, хилить доля,
Туди й треба гнуться,«—
Гнуться мовчки, усміхаться,
Щоб люди не знали,
Що на серці заховано,
Щоб не привітали.
Бо їх ласка—нехай сниться
Тому, в кого доля,
А сироті, щоб не снилась,
Не снилась ніколи!
Тяжко, нудно розказувать,
А мовчать не вмію.
Виливайся-ж, слово-сльози!
Сонечко не гріє,
Не висушить. Поділюся
Моїми сльозами,
Та не з братом, не з сестрою.

З німими стінами
На чужині... А поки-що
До корчми вернуся,
Що там робиться?

Жидюга

Дріжить, зігнувшись
Над каганцем, лічить гроші
Коло ліжка, клятий.
А на ліжку... ох, аж душно!
Білі рученята
Розкидала, розкрилася,
Як квіточка в гаю
Червоніє; а пазуха...
Пазухи немає,
Розірвана... Мабуть, душно
На перині спати,
Одинокій, молоденькій
Ні з ким розмовляти,
Одна шелче... Несказано
Гарна нехрещена!
Ото дочка, а то батько,
Чортова кишень.
Стара Хайка лежить долі,
В перинах поганих.
Де-ж Ярема? Взявши торбу,
Потяг у Вільшану.

III.

Конфедерати.

— «Одчиняй, проклятий Жиде!
Бо будеш битий! Одчиняй!
Ламайте двері, поки вийде
Старий паскуда!»

— »Пострівай!

Стрівайте, зараз!»

— »Нагаями

Свиняче ухо! Жартувать,

Чи що ти хочеш?»

— »Я? З панами?

Крий Боже! Зараз, дайте встать,
Ясновельможні! (нишком — свині!)«

— »Пане полковнику, ламай!»

Упали двері, а нагай

Малює вздовж жидівську спину.

»Здоров, свине! Здоров, Жиде!

Здоров, чортів сину!»

Та нагаєм, та нагаєм.

А Жид зогнув спину:

»Не жартуйте, мості-пане!»

— »Добрий вечір в хату!

Ще раз шельму! ще раз!... годі!

Вибачай, проклятий!

Добрий вечір! А де дочка?»

— »Умерла, панове!»

— »Лжеш, Іудо! нагаями!»

Посипались знову...

»Ой паночки, голубчики,

Єй-Богу, немає!»

— »Брешеш, шельмо!»

— »Коли брешу,

Нехай Бог карає!»

— »Не Бог, а ми. Признавайся!»

— »На-що-б мав ховати,

Як-би жива? Нехай, Боже,

Щоб я був проклятий!...«

»Ха, ха, ха, ха! Чорт, панове,

Літанью співає.

Перехрестись!»

— »Як же воно?

Далебі, не знаю.»

— »Оттак, дивись!»

Лях хреститься,

А за ним Іуда.

»Браво! браво! охрестили!

Ну, за таке чудо

Могоричу, мості-пане!

Чуєш, охрещений?

Могоричу!»

— »Зараз, зараз!»

Ревуть, мов скажені;

Ревуть Ляхи, а поставець

По столу гуляє.

»Єще Польща не згінела!»—

Хто куди гукає.

— »Давай, жиде!»

Охрещений

Із льоху та в хату,

Знай, шмигляє, наливає;

А конфедерати,

Знай, гукають:—»Жиде! меду!»

Жид не схаменеться.

— »Де цимбали? грай, псявіро!»

Аж корчма трясеться—

Краковьяка оддирають,

Вальса та мазура.

А Жид гляне та нищечком:

»Шляхетська натура!»

— »Добре, годі! Тепер співай!»

— »Не вмію, ей-Богу!»

— »Не божись, собача шкуро!»

— »Яку-ж вам? »Небогу?»

»Була собі Гандзя,

»Каліка небога,

»Божилася,
»Молилася,
»Що боліли ноги;
»На панщину не ходила,
»А за парубками
»Тихесенько,
»Гарнесенько
»Поміж бурянами.«

— »Годі! годі! це погана:
Схизмати співають.«¹⁾
— »Якої-ж вам? Хіба отсю?
Стривайте! згадаю...

»Перед паном Хведором
»Ходить Жид, ходором,
»І задком,
»І передком
»Перед паном Хведірком,

— »Добре, годі! Тепер плати!«
— »Жартуйте, пане!
За-що платить?«

— »Що слухали.
Не кривись, поганий!
Не жартую. Давай гроші!«
— »Де мені їх взяти?
Ні шеляга; я панською
Ласкою багатий!«
— »Лжеш, собако! Признавайся!
А ну-те, панове,
Батогами!«

Засвистіли,
Хрестять Лейбу знову.

¹⁾ Неунітів Ляхи називали схизматами. (Прим. Шевченка.)

Періщили, періщили,

Аж піря летіло...

— »Єй же Богу, ні шеляга!

Іжте моє тіло!

Ні шеляга! гвалт, ратуйте!»

— »Ось ми поратусь!»

— »Пострівайте! Я щось скажу...»

— »Почуєм, почуєм,

Та не бреши! Бо, хоч здохни,

Брехня не поможе.»

— »Ні... в Вільшаній...»

— »Твої гроші?»

— »Мої? Ховай Боже!

Ні, я кажу, що в Вільшаній...

— Вільшанські схизмати«...

»По три семі, по чотири

Живуть в одній хаті?...

Ми це знаєм, бо ми самі

Їх так одчухрали...»

— »Та ні, не те... вибачайте!

Щоб лиха не знали,

Щоб вам гроші приснилися!...

Бачте, у Вільшаній...

У костьолі, у титаря...

А дочка Оксана!

Ховай Боже! Як панночка!

Що-то за хороше!

А червінців! Хоч не його,

Так що? Аби гроші!»

— »Аби гроші, однаково!

Правду Лейба каже;

А щоб певна була правда,

Нехай шлях покаже.

Одягайся!»

Поїхали

Ляхи у Вільшану.
Оден тільки під лавою
Конфедерат п'яний
Нездужа встать, а курника,
П'яний і веселий:
»Jeszcze, kiedy my żyjemy,
Polska nie zginęła«...

IV.

Титар.

»У, гаю, гаю
Вітру немає;
Місяць високо,
Зіроньки сяють.
Вийди, серденько—
Я виглядаю.
Хоч на годину,
Моя рибчино,
Виглянь, голубко!
Та поворкуєм,
Та пссумуєм,
Бо я далеко
Сю ніч мандрую.
Виглянь же, пташко,
Моє серденько,
Поки близенько,
Та поворкуєм...
Ох, тяжко, важко!»

Оттак, ходя по-під гасм,
Ярема співає,

Виглядає, а Оксани
Немає, немає.
Зорі сяють, серед неба
Світить білолиций;
Верба слуха соловейка,
Дивиться в криницю;
На калині, над водою,
Так і виливає,
Неначе зна, що дівчину
Козак виглядає.
А Ярема по долині—
Ледве-ледве ходить,
Не дивиться, не слухає.

»На-що мені врода,
Коли нема щастя, коли нема долі?
Літа молодії марно пропадуть.
Один я на світі—стебло серед поля,
Його буїні вітри полем рознесуть.
Так і мене люди не знають, де діти.
За-що-ж одцурались? Що я сирота?
Одно було серце, одно на всім світі,
Одна душа щира, та бачу, що й та,
Що й та одцуралась!»

І хлинули сльози.
Поплакав сердега, утер рукавом.
»Оставайсь здорова! В далекій дорозі
Або найду долю, або за Дніпром
Ляжу головою. А ти не заплачеш,
А ти не побачиш, як ворон клює
Ті карії очі, ті очі козачі,
Що ти цілувала, серденько моє!
Забудь мої сльози, забудь сиротину,
Забудь, що клялася, другόго шукай!
Я тобі не пара, я в сірій свитині,

А ти титарівна! кращого вітай!
Вітай, кого знаєш! така моя доля!
Забудь мене, пташко, забудь, не журись!
А коли почувеш, що на чужім полі
Сховали Ярему—нишком помолись,
Одна, серце, на всім світі
Хоч ти помолися!«
Та й заплакав сіромаха,
На кий похилився.

Плаче собі тихесенько...
Шелесть!... коли гляне:
По-під гаєм, мов ласочка,
Крадеться Оксана.
Забув,—побіг,—обнялися...
— »Серце!«—та й зомліли.

Довго, довго тільки—»серце!«
Та й знову німіли.

— »Годі, пташко!«
— »Ще трошечки,
Ще... ще, сизокрилий!
Вийми душу! Ще раз, ще раз...
Ох, як я втомилась!«
— »Одпочинь, моя ти зоре!
Ти з неба злетіла!«

Послав свитку. Як ясочка,
Усміхнулась, сіла.

— »Сідай же й ти коло мене!«

Сів, та й обнялися.
— »Серце моє, зоре моя,
Де се ти зоріла?«

— »Я сьогодні забарилась:
Батько занедужав,
Коло його все поралась.«

— »А мене й байдуже?«

— »Який бо ти, єй-же Богу!
І сльози блиснули.

— »Не плач, серце, я жартую.«

— »Жарти!«
Усміхнулась.

Прихилилась головою,
Та й ніби заснула.

— »Бач, Оксано, я жартую,
А ти й справді плачеш!
Ну, не плач же, глянь на мене:
Завтра не побачиш:
Завтра буду я далеко,
Далеко, Оксано!
Завтра в-ночі у Чигрині
Свячений достану;
Дасть він мені срібло-злото,
Дасть він мені славу;
Одягнѹ тебе, обѹю,
Посажѹ, як паву,
На дзиглику, як гетьманшѹ,
Та й дивитись буду...
Поки не вмиру, дивитимусь.«
— »А може й забудеш?
Розбагátієш, у Київ
Поїдеш з панами,
Найдеш собі шляхтяночку.

Забудеш Оксану!»

— »Хіба краща є за тебе?»

— »Може й є, не знаю.»

— »Гнівиш Бога, моє серце:

Кращої немає

Ні на небі, ні за небом,

Ні за синім морем

Нема кращої од тебе!»

— »Що се ти говориш?

Схаменися!»

— »Правду, рибко!»

Тай знову, тай знову.

Довго вони, як бачите,

Вели таку мову;

Цілувались, обнімались

З усієї сили;

То плакали, то божились,

То ще раз божились.

Йй Ярема розказував,

Як жить вони будуть,

Як окує всю в золото,

Як долю добуде,

Як виріжуть гайдамаки

Ляхів в Україні,

Як він буде панувати,

Коли не загине.

Аж обридло слухаючи,

Далебі, дівчата!

»Ото який! Мов і справді

Обридло!»

А мати

Або батько, як побачать,

Що ви, мої любі,

Таке диво читаєте,—

Гріха на всю губу!

Тоді, тоді—та цур йому!

А дуже цікаве!
А надто вам розкажуть би,
Як козак чорнявий
Під вербою над водою
Обнявшись сумує;
А Оксана, як голубка,
Воркує, цілує,
То заплаче, то зомліє,
Головоньку схилить:
»Серце моє, доле моя!
Ськоле мій милий!
Мій...

Аж верби нагинались
На таку мову.
Ото мова! Не розкажу,
Мої чорноброві,
Не розкажу против ночі,
А то ще присниться;
Нехай собі розійдуться
Так, як і зійшлися:
Тихесенько, гарнесенько,
Щоб ніхто не бачив
Ні дівочі дрібні сльози,
Ні щпрі козачі.
Нехай собі!... Може, ще раз
Вони на сім світі
Зострінуться... Побачимо...

А тим часом світить
З усіх вікон ужитаря.
Що-то там твориться?
Треба глянуть та розказать...
Бодай не дивиться!

Бодай не дивитись, бодай не казати!
Бо за людей сором, бо серце болить.
Гляньте, подивіться: то конфедерати,

Люди, що зібрались волю боронить!¹⁾
 Боронять, прокляті! Будь проклята мати,
 І день, і година, коли понесла,
 Коли породила, на світ привела!
 Дивіться, що роблять у титаря в хаті
 Пекельнії діти!

У печі пала
 Огонь і світить на всю хату;
 В кутку собакою дріжить
 Проклятий жид. Конфедерати
 Кричать до титаря: »Хоч жить?
 Скажи, де гроші!«

Той мовчить.
 Налигачем скрутили рукі,
 Об землю вдарили: нема,
 Нема ні слова.

— »Мало муки,
 Давайте приску! Де смола?
 Кропи його! Оттак! Холоне?
 Мерщій же приском посипай!
 Що? Скажеш, шельмо?... І не стогне!
 Завзята бестія! Стрівай!«

Насипали в халяви жару...

— »У тімя цвяшок закатай!«
 Не витернів святої карі,
 Упав сердега.

Пропадай
 Душа без сповіді святої!
 — »Оксано, дочко!« тай умер.
 Ляхи задумалися сто́я,
 Хоч і запеклі.

¹⁾ Про конфедератів так розказують люди, котрі їх бачили; і не диво, бо то була все шляхта, з honorem, без дисципліни; робить не хочеться, а їсти треба. (Прим. Шевченка.)

— »Що-ж тепер?

Панове, ради! Поміркуєм.
Тепер з ним нічого робить.
Зап'алим церкву!»

— »Гвалт! Ратуйте!

Хто в Бога вірує!«— кричить
На дворі голос, що є сили.
Ляхи зомліли.—»Хто такий?»

Оксана в двері—»Вбили! вбили!«
Тай пада крижем.

А старший

Махнув рукою на громаду.
Понура шляхта, мов хорти,
За двері вийшла. Сам позаду
Бере зом'яілюю...

Де-ж ти,
Яremo? де ти? Подивіся!

А він мандруючи співа,
Як Наливайко в Ляхом бився.

Ляхи пропали; нежива
Пропала з ними і Оксана.
Собаки де-де по Вільшаній
Загавкають, та й замовчать.
Біліє місяць; люди сплять,
І тигар спить... Не рано встане!
На-віки, праведний, заснув.
Горіло світло, погасало,
Погасло...

Мертвий мов здрігнув,
І темно, сумно в хаті стало.¹⁾

¹⁾ Анахронізм: титаря Ляхи замучили зимою, а не літом.
(Прим. Шевченка.)

V.

Свято в Чигирині.

Гетьмани, гетьмани! Як-би то ви встали,
Встали, подивились на той Чигирин,
Що ви будували, де ви панували,—
Заплакали-б тяжко, бо ви-б не пізнали
Козацької слави убогих руїн!
Базари, де військо, як море, червоне,
Перед бунчуками, бувало, горить,
А ясновельможний, на воронім коні,
Блиснє булавою—море закипить;

Закипить, і розлилось
Степами, ярами;
Лихо мліє перед ними...
А за козаками...
Та що й казати! Минулося!
А те, що минуло,
Не згадуйте, пани-брати,
Бо щоб не почувш...
Та й що з того, що згадаєш?
Згадаєш—заплачеш.
Ну, хоч глянем на Чигирин,
Колись-то козачий.

Із-за лісу, з-за туману,
Місяць випливає,
Червоніє круглолиций,
Горить, а не сяє;
Непаче зна, що не треба
Людям його світу,
Що пожари Україну,
Нагріють, освітять.

І смерклося, а в Чигирині,
Як у домовині,

Сумно, сумно (Оттак було
По всій Україні
Против ночі Маковія,
Як ножі святили).
Людий не чуть; через базар
Кажан костокрилий
Перелетить; на вигоні
Сова зариває.
А де-ж люди?

Над Тясмином,
У темному гаю,
Зібралися; старий, малий,
Убогий, багатий
Поєднались,—дожидують
Великого свята.

У темному гаю, в зеленій діброві,
На припоні коні отаву скубують;
Осідлані коні, ворони готові.
Куди-то поїдуть? Кого повезуть?
Он кого, дпвіться!

Лягли на долині,
Неначе побиті, ні слова не чуть.
Ото гайдамаки... На гвалт України
Орли налетіли; вони рознесуть
Ляхам, Жидам кару;
За кров і пожари
Пеклом гайдамаки Ляхам оддадуть.

По-під дібровою стоять
Вози залізної тарані:
То щедрої гостинець пані¹⁾,—
Уміла що кому давать,

¹⁾ Се-б-то вози з ножами. Гайдамаки вірили, що се був гостинець щедрої пані цариці Катерини II. (Примітка Шевченка.)

Нівроку їй, нехай царствує!
Нехай не вадить, як не чує!...
По-між возами ніде статъ:
Неначе в ірій налетіло
З Смілянщин, з Чигиринá,
Просте козацтво, старшина...
На певне діло налетіли.
Козацьке панство похожає
В киреях чорних, як один,
Тихенько ходя розмовляє
І поглядає на Чигрин.

Старшина первий.

Старий Головатий щось дуже коверзує.

Старшина другий.

Мудра голова! Сидить собі в хуторі, ніби не знає нічого, а подивися—скрізь Головатий. »Коли сам,« каже, »не повершу, то синові передам.«

Старшина третій.

Та й син же штука! Я вчора зострівся з Залізняком; таке розказує про його, що цур йому! »Кошовим«— каже, »буде, та й годі; а може ще й гетьманом, коли тес...«

Старшина другий.

А Гонта на-що? А Залізняк? До Гонти сама... сама писала: »Коли,« каже...

Старшина первий.

Цитьте лишень! Здається, дзвонять.

Старшина другий.

Та ні, то люди гомонять.

Старшина первий.

Гомонять, поки Ляхи почують. Ох, старі голови та розумні! Химерять-химерять, та й зроблять з демеша швайку! Де можна лантух, там торби не треба. Купили хріну—треба з'їсти; плачте, очі, хоч пови-
 895 лазьте: бачили, що купували, грошам не пропадять! А то думають-думають, ні в-голос, ні мовчки, а Ляхи догадаються—от тобі й пшик! Що там за рада? Чом вони не дзвонять? Чим спиниш народ, щоб не гомонів? Не десять душ, а, слава Богу, вся Смілянщина,
 900 коли не вся Україна. Он, чуєте, співають?

Старшина третій.

Справді, співа щось; піду, спину.

Старшина первий.

Не спинай! Нехай собі співає, аби не голосно!

Старшина другий.

Ото мабуть Волох!¹⁾ Не втерпів таки старий дурень; треба та й годі!

Старшина третій.

905 А мудро співає! Коли не послухаєш, усе иншу. Підкрадемося, братці, та послухаєм; а тим часом за-дзвонять.

Старшина первий і другий.

А що-ж? То й ходімо!

Старшина третій.

Добре, ходімо!

(Старшини нишком стали за дубом, а під дубом сидить сліпий кобзар; кругом його Запорозці і гайдамаки. Кобзар співає з повагою і неголосно.)

¹⁾ За гайдамаками ходив кобзар; його називали сліпим Волохом (дід розповідав). (Прим. Шевченка.)

Кобзар.

»Ой Волохи, Волохи!
 Вас осталося трохи;
 І ви, Молдавани,
 Тепер ви не пани:
 Ваші господарі
 Наймити Татарам,
 Турецьким султанам,
 В кайданах, в кайданах!
 Годі-ж, не журіться,
 Гарно помоліться,
 Братайтеся з нами,
 З нами, козаками;
 Згадайте Богдана,
 Старого гетьмана!
 Будете папами,
 Та, як ми з ножами,
 З ножами святими
 Та з батьком Максимом
 Сю ніч погуляєм,
 Ляхів погойдáєм,
 Та так погуляєм,
 Що аж пекло засміється,
 Земля затрясється,
 Небо запалає...
 Добре погуляєм!«

Запорожець.

Добре погуляєм! Правду старий співа, як не бреше. А що-б то з його за кобзар був, як-би не Волох!

Кобзар.

Та я й не Волох,—так тільки: був колись у Волощині, а люди й зовуть Волохом—і сам не знаю,
 940 за-що.

Запорожець.

Ну, та дарма; утні ще яку-небудь! А ну лишень про батька Максима ушквар!

Гайдамака.

Та не голосно, щоб не почула старшина.

Запорожець.

А що нам ваша старшина? Почув, так послуха, коли має чим слухати, та й годі! У нас оден старший—батько Максим; а він як почув, то ще карбованця дасть. Співай, старче божий, не слухай його!

Гайдамака.

Та воно так, чоловіче; я це й сам знаю, та ось що: не так пани, як підпанки, або—поки сонце зійде, то роса очі виїсть.

Запорожець.

Брехня! Співай, старче божий, яку знаєш, а то й дзвона не діждемо,—поснемо.

Гуртом.

Справді, поснемо: співай яку-небудь!

Кобзар (співає).

»Літа орел, літа сизий
По-під небесами,—
Гуля Максим, гуля батько
Степами, лісами.
Ой літає орел сизий,
А за ним орлята;
Гуля Максим, гуля батько,
А за ним хлопята:
Запорожці ті хлопята,
Сини його, діти.

Поміркує, загадає,
Чи бити, чи пити,
Чи танцювать, то й ушкварять,
Аж земля трясеться;
Заспіває—заспівають,
Аж лихо сміється.
Горілку, мед не чаркою,
Поставцем черкає,
А ворога, заплющившись,
Катà, не минає.
Оттакий-то наш отаман,
Орел сизокрилий!
І воює, і гарцює
З усієї сили.
Нема в його ні оселі,
Ні саду, ні ста́ву...
Степ і море—скрізь битий шлях,
Скрізь золото, слава.
Шануйтеся-ж, вражі Ляхи,
Скажені собаки:
Йде Залізняк Чорним шляхом,¹⁾
За ним гайдамаки.»

Запорожець.

Отсе то так! Вчистив, нічого сказати: і до-ладу,
і правда. Добре, далебі добре! Що хоче, то так і втне.
Спасибі, спасибі!

Гайдамака.

Я щось не второпав, що він співав про гайда-
990 маків.

¹⁾ Чорний шлях виходив од Дніпра між устями річок Соко-
рівки і Носачівки і біг через степи запорожські, через воеводства
Київське, Подольське і Волинське,—на Червону Русь до Львова.
Чорним названий, що по йому Татари ходили в Польщу і своїми
табунами вибивали траву. (Прим. Шевченка.)

Запорожець.

Який бо ти бевзь і справді! Бачиш, ось що він співав: щоб Ляхи погані, скажені собаки, каялись, бо йде Залізняк Чорним шляхом з гайдамаками, щоб Ляхів, бачиш, різати...

Гайдамака.

І вішать, і мордують! Добре, ей-Богу, добре! Ну, се так! Далекі, дав би карбованця, як-би був не пропив, учора! Шкода! Ну, нехай стара вязне, більше мяса буде. Поборгуй, будь ласкав—завтра оддам. Утни ще що-небудь про гайдамаків!

Кобзар.

До гроший я не дуже ласий. Аби була ласка слухати,—поки не охрип, співатиму; а охрипну—чарочку, другу тії ледащійці-живиці, як то кажуть, та й знову. Слухайте-ж, панове громадо!

»Ночували гайдамаки
В зеленій діброві,
На припоні пасли коні,
Сідлані, готові.
Ночували Ляшки-панки
В будинках з жидами,
Напилися, простяглися,
Та й...«

Громада.

Цить лишень! Здається, дзвонять. Чуєш?... ще раз... о!

Кобзар.

Задзвонили, задзвонили!
Пішла луна гаєм.
Ідіть же ви та моліться,
А я доспіваю.

Повалили гайдамаки,
Аж стогне діброва;
Не повезлі, а на плечах
Чумацькі вологі
Несуть вози. А за ними
Сліпий Волох знову:

»Ночували гайдамаки
В зеленій діброві...«
Шкандибає, курникає,
І гич не до речі.
—»Ну лиш иишу, старче божий!«
З возами на плечах
Кричать йому гайдамаки.
—»Добре, хлопці, нате!
Оттак! оттак! добре, хлопці!
А ну-те, хлопята,
Ушкваримо!«
Земля гнеться,
А вони з возами
Так і ріжуть.
Кобзар грає,
Додає словами:

»Ой гоп таки-так!
Кличе Гандзю козак:
»Ходи, Гандзю, пожартую!
»Ходи, Гандзю, поцілую!
»Ходім, Гандзю, до попа
»Богу помолиться;
»Нема жита ні снопа—
»Вари варениці!«
Оженився, зажурився:
»Нічого немає;
У ряднині ростуть діти,
А козак співає:

»І по хаті ти-ни-ни,
»І по сінях ти-ни-ни,
»Вари, жінко, лини!
»Ти-ни-ни, ти-ни-ни!»

—»Добре! добре! ще раз! ще раз!»
Кричать гайдамаки.

—»Ой гоп того дива!
Наварили Ляхи пига,
А ми будем шинкувать,
Ляшків-панків частувать;
Ляшків-панків почастуєм,
З панянками пожартуєм.
Ой гоп таки-так!
Кличе панну козак:
»Панно, пташко моя!
»Панно, доле моя!
»Не соромся, дай рученьку,
»Ходім погуляймо;
»Нехай людям лихо сниться,
»А ми заспіваймо!
»А ми заспіваймо,
»А ми посідаймо,
»Панно, пташко моя!
»Панно, доле моя!»

—»Ще раз, ще раз!»

»Як-би таки, або так, або сяк,
Як-би таки запорожський козак!
Як-би таки молодий, молодий,
Хоч по хаті-б поводив, поводив!
Страх мені не хочеться
З старим дідом морочиться!

Як-би таки...»

—»Цу-цу, скажені, схаменіться!
Бач, розходилися! А ти,
Стара собако, де-б молилась,
Верзеш тут погань! От чсрти!»

Кричить отаман.

Опинились;
Аж церков бачать: дяк співа,
Попи з кадилами, з кропилом;
Громада—ніби нежива,
А-ні телень...

По-між возами
Попи з кропилами пішли;
За ними корогви несли,
Як на великдень над пасками.

—»Молітесь, братія, молітесь!»
Так благочинний почина:
»Кругом святого Чигринá
Сторо́жа стане з того світу,
Не дасть святого розпинать.
А ви Україну ховайте:
Не дайте матері, не дайте
В руках у ката пропадать!
Од Конашевича і досі
Пожар не гасне, люди мруть,
Конають в тюрмах, голі, босі...
Діти нехрещені ростуть,
Козацькі діти; а дівчата,
Землі козацької краса,
У Ля́ха вяне, як перш мати,
І непокрита коса
Стидо́м січеться; карі очі
В неволі гаснуть; розкувать
Козак сестру свою не хоче,

Сам не соромиться конать
 В ярмі у Ляха... Горе, горе!
 Молітесь, діти! Страшний суд
 Ляхи в Україну несуть,—
 І заривають чорні гори.
 Згадайте праведних гетьманів:
 Де їх могили? Де лежить
 Останок славного Богдана?
 Де Острянщина стоїть.
 Хоч-би убогая могила?
 Де Наливайкова? Нема!
 Живого й мертвого спалили.¹⁾
 Де той Богун, де та зіма?
 Інгул²⁾ що-зіму замерзає,—
 Богун не встане загатить
 Шляхетським трупом. Лях гуляє;
 Нема Богдана—червонить
 І Жовті Води й Рось зелену.
 Сумує Корсунь староденний,—
 Нема журбу з ким поділити.
 І Альта плаче: »Тяжко жити!
 Я сохну, сохну...«

Де Тарас?

Нема, не чуть,—не в батька діти!
 Не плачте, братія: за нас

¹⁾ Павла Наливайка живого спалили в Варшаві; Івана Остряницю, і тринадцять старшин козацьких після страшної муки розчвертували і розвезли їх тіла по всій Україні. Зіновій-Богдан і син його Тимофій були поховані в Суботові, коло Чигрина Чарнецький, коронний гетьман, не доставши Чигрина, од злости спалив їх мертвих (Георгій Кониський). (Прим. Шевченка.)

²⁾ Полковник Богун потопив Ляхів в Інгулі. Зіновій-Богдан вирізав 40 з чимсь тисяч Ляхів над Росью в Корсуні. Тарас Трясило вирізав Ляхів над Альтою. І та ніч, в котру те трапилось, зоветься Тарасова, або кровава (Бантиш-Каменський). (Прим. Шевченка.)

І душі праведних, і сила
Архистратига Михаїла.
Не за горами кари час.
Молітесь, братія!»

Молились,
Молились щиро козаки,—
Як діти, щиро; не журились,
Гадали теє... а зробилось—
Над козаками хусточки.

Одно добро, одна слава—
Біліє хустина,
Та й ту знімуть...

А діякон:

—»Нехай ворог гине!
Беріть ножі! Освятили.«
Аж серце холоне.
Ударили в дзвони;
Реве гаєм; »освятили!«
Освятили, освятили!
Гине шляхта, гине!
Розібрали, заблищали
По всій Україні.¹⁾

¹⁾ Так про Чигринське свято розказують старі люди. (Прим.
Шевченка.)

VI.

Треті півні¹⁾.

Ще день Україну катували
 Ляхи скажені; ще один;
 Один останній сумували
 І Україна і Чигрин.
 І той минув, день Маковія,
 Велике свято в Україні,
 Минув,—і Лях, і Жидовин
 Горілки, крові упивались,
 Кляли схизмата, розпинали,
 Кляли, що нічого вже взять.
 А гайдамаки мовчки ждали,
 Поки поганці ляжуть спать.

Лягли, і в голови не клали,
 Що вже їм завтра не вставать.
 Ляхи заснули, а Іуди
 Ще лічать гроші, у-ночі,
 Без світла лічать бариші,
 Щоб не побачили злі люди;
 І ті на золото лягли,
 І сном нечистим задрімали.

Дрімають, на-віки бодай задрімали!
 А тим часом місяць пливе оглядять
 І небо, і зорі, і землю, і море,
 Та глянуть на люди, що вони моторять,
 Щоб Богові в-рацні тез розказать.
 Світить білолиций на всю Україну,
 Світить,— а чи бачить мою сиротину,

¹⁾ Треті півні—сигнал. Розказують, що Залізняк есаул, не діждавши третіх півнів, запалив Медведівку, містечко між Чигрином і Звенигородкою. (Прим. Шевченка.)

Оксану з Вільшани, мою сироту?
Де її мордують, де вона воркує?
Чи знає Ярема? Чи знає, чи чує?
Побачимо потім, а тепер не ту,
Не ту заспіваю, иншої заграю:
Лихо, не дівчата, буде танцювать;
Недолю співаю козацького краю;
Слухайте-ж, щоб дітям потім розказать,
Щоб і діти знали, внукам розказали,
Як козаки шляхту тяжко покарали
За те, що не вміла в добрі панувать.

Гомоніла Україна,
Довго гомоніла,
Довго-довго кров степами
Текла, червоніла.
Текла, текла, та й висохла.
Степи зеленіють;
Діди лежать, а над ними
Могили синіють.
Та що з того, що високі?
Ніхто їх не знає,
Ніхто щиро не заплаче,
Ніхто не згадає.
Тільки вітер тихесенько
Повіє над ними,
Тільки роси ранесенько
Сльозами дрібними
Їх умиють. Зійде сонце,
Осушить, пригріє;
А онуки? Їм байдуже,
Жито панам сіють!
Багато їх, а хто скаже,
Де Гонти могила?
Мученика праведного
Де похоронили?

Залізник де, душа щира,
Де одпочиває?
Тяжко—важко! Кат панує,
А їх не згадають.

Гомоніла Україна,
Довго гомоніла,—
Довго-довго кров степами
Текла, червоніла.
І день і ніч гвалт, гармати;
Земля стогне, гнеться;
Сумно, страшно, а згадаєш—
Серце усміхнеться.

Місяцю мій ясний! З високого неба
Сховайся за гору, бо світу не треба;
Страшно тобі буде, хоч ти й бачив Рось
І Альту, і Сену:¹⁾ і там розлилось,
Не знать за-що, крови широкеє море.
А тепер що буде? Сховайся-ж за гори;
Сховайся, мій друже, щоб не довелось
На старість заплакати!

Сумно, сумно серед неба
Сяє білолиций.
По-над Дніпром козак іде,
Може з вечорниці.
Смутний іде, невеселий,
Ледве несуть ноги.
Може, дівчина не любить
За те, що убогий?

І дівчина його любить,
Хоч дата на латі;

¹⁾ Тарасова і Варфоломієва ночі—одна другої варт на стид
Римської тіяри. (Прим. Шевченка.)

Чорнобривий, а не згине,
 То буде й багатий.
 Чого-ж смутний, невеселий
 Іде, чуть не плаче?
 Якусь тяжку недолеңку
 Віщує козаче,
 Чуле серце, та не скаже,
 Яке лихо буде.
 Мине лихо...

Кругом його
 Мов вимерли люде.
 А-ні півня, ні собаки,
 Тільки із-за гаю
 Десь далеко сіроманці
 Вовки завивають.

Байдужé! Іде Ярема,
 Та не до Оксани,
 Не в Вільшану на досвітки,—
 До Ляхів поганих
 У Черкаси.

А там третій
 Півень заспіває.
 А там... а там... йде Ярема,
 На Дніпр поглядає.

»Ой Дніпре мій, Дніпре широкий та дужий!
 Багато ти, батьку, у море носив
 Козацької крови! Ще понесеш, друже!
 Червонив ти синє, та не напоїв;
 А сю ніч упеться; пекельнеє свято
 По всій Україні сю ніч зареве;
 Потече багато, багато, багато
 Шляхетської крови. Козак оживе!
 Оживуть гетьмани в золотім жупані,
 Прокинеться доля, коза́к заспіва:

»Ні жида, ні Ляха!»

А в степах України—
Дай-то Боже милий—блїсне булава!»

Так думав, ідучи в латаній свитині,
Сердега Ярема з свяченим в руках.
А Дніпр мов підслухав: широкий та синій
Підняв гори-хвилі, а в очеретах

Реве, стогне, завиває,
Лози нагинає;
Грім гогоче, а блискавка
Хмару роздирає.
Іде собі наш Ярема,
Нічого не бачить;
Одна думка усміхнеться,
А друга заплаче.
»Там Оксана, там весело
І в сірій свитині;
А тут, а тут... що ще буде?
Може, ще загину!»

А тим часом з-за байраку
Півень »кукуріку!»

»А, Черкаси! Боже милий,
Не вкороти віку!»

VII.

Червоний бенкет.

(Галайда.)

Задзвонили в усі дзвони
По всій Україні;
Закричали гайдамаки:

»Гине шляхта, гине!
Гине шляхта! Погуляєм
Та хмару нагрісм!«
Зайнялася Смілянщина,—
Хмара червоніс;
А найперша Медведівка
Небо нагріває.
Горить Сміла—Смілянщина
Кровю підпливає,
Горить Корсунь, горить Канів,
Чигирин, Черкаси;
Чорним шляхом запалало,
І кров полилася
Аж у Умань¹⁾.

По Поділля
Гонта бенкетує,
А Залізняк в Смілянщині.
Дамаску гартує.
У Черкасах, де й Ярема
Пробує свячений.
—»Оттак, оттак! Добре, діти!
Мордуйте скажених!
Добре, хлопці!«

— На базарі
Залізняк гукає.
Кругом пекло; гайдамаки
По пеклу гуляють.
А Ярема—страшно глянуть.—
По три, по чотири
Так і кладе.

»Добре, сину!
Матері їх хиря!
Оттак, оттак! В раю будеш,

¹⁾ Умань—город повітовий губернії Київської. (Прим. Шевченка.)

Або есаулом.

Гуляй, сину! Ну-те, діти!»

І діти майнули

По горищах, по коморах,

По льохах, усюди;

Всіх уклали, все забрали.

—»Тепер, хлопці, буде!

Утомились, одпочиньте!»

Улиці, базари

Крились трупом, плили кровю.

»Мало клятим кари!

Ще раз треба перемучить,

Щоб не повставали

Нехрещені, клятї душі!»

На базар збірались

Гайдамаки.

Йде Ярема,

Залізник гукає:

»Чуєш, хлопче? Ходи сюди!

Не бійсь, не злякаю.»

»Не боюся!» Знявши шапку,

Став, мов перед паном.

»Відкіля ти? Хто ти такий?»

»Я, пане, з Вільшани.»

»З Вільшаної, де титаря

Пси замордували?»

»Де? Якого?»

—»У Вільшаній...

І кажуть, що вкрали

Дочку його, коли знаєш.»

»Дочку... у Вільшаній?»

»У титаря, коли знавав.»

»Оксано, Оксано!»

Ледве вимовив Ярема,
Та й упав до-долу.
»Еге! ось що... Шкода хлопця!
Провітри, Миколо!
Провітрився.—

»Батьку! брате!

Чом я не сторукий?
Дайте ножа, дайте силу,
Муки Ляхам, муки!
Муки страшної, щоб пекло
Тряслося та мліло!
»Добре, сину, ножі будуть
На святеє діло.
Ходім з нами у Лисянку
Ножі гартувати!
»Ходім, ходім, отамане!
Батьку ти мій, брате
Мій єдиний! На край світа
Полечу, достану,
З пекла вирву, отамане...
На край світа, пане...
На край світа, та не найду,
Не найду Оксани!
—»Може й найдеш. А як тебе
Зовуть? Я не знаю.«
—»Яремою.«

—»А прізвище?»

—»Прізвища не маю!
—»Хіба байстрюк? Бєз прізвища...?
Запиши, Миколо,
У реєстер! Нехай буде...
Нехай буде Голий!
Так і пиши!»

—»Ні, погано!»

—»Ну, хіба Бідою?»
—»І це не так.«

—»Стрівай лишень:

Пиши Галайдою!»

Записано.

—»Ну, Галайдо,

Поїдем гуляти!

Найдеш долю. А не найдеш...

Рушайте, хлопята!»

І Яремі дали коня

Зайвого з обозу.

Усміхнувся на воронім,

Та й знову у сльози.

Виїхали за царину;

Палають Черкаси...

—»Чи всі, діти?»

— »Усі, батьку!»

—»Гайда!»

Простяглася

По діброві по-над Дніпром

Козацька ватага.

А за ними кобзар Волох

Переваги-ваги

Шкандибає на конику,

Козакам співає:

»Гайдамаки, гайдамаки!

Залізник гуляє.»

Поїхали. А Черкаси

Палають, палають.

Байдужі! Ніхто й не гляне!

Сміються та лають

Кляту шляхту; хто балака,

Хто кобзаря слуха.

А Залізник попереду

Нашорошив уха,

Іде собі, люльку курить,
Нікому ні слова;
А за ним німий Ярема.
Зелена діброва
І темний гай, і Дніпр дужий,
І високі гори,
Небо, зорі, добро, люди
І лютеє горе—
Все пропало, все!

Нічого

Не знає, не бачить,
Як убитий. Тяжко йому,
Тяжко, а не плаче.
Ні, не плаче: змія люта
Жадна вишиває
Його сльози, давить душу,
Серце роздирає.

»Ой ви сльози, дрібні сльози!
Ви змиєте горе;
Змийте його! Тяжко! нудно!
І синього моря,
І Дніпра, щоб вилить люте,
І Дніпра не стане!
Занапастить хіба душу?
Оксано, Оксано!
Де ти? де ти? Подивися,
Моя ти єдина!
Подивися на Ярему!
Де ти? Може, гине;
Може, тяжко клене долю,
Клене, умірас,
Або в пана у кайданах
У склепу конає!
Може, згадує Ярему;
Згадує Вільшану;

Може, каже: »обнімімось,
На віки зомлієм,
Мій соколе! Нехай Ляхи
Знущаються!«

Віє,
Віє вітер з-за Диману,
Гне тополю в полі,
І дівчина похилиться,
Куди гне недоля;
Посумує, пожуриться,
Забуде і, може...
У жупані сама пані,
А Лях...

Боже, Боже!
Карай пеклом мою душу,
Вилий муки море,
Розбий кару надо мною!
Та не таким горем
Карай серце! Розірветься,
Роспадеться камінь!
Доле моя, серце моє!
Оксано, Оксано!
Де ти ділася, поділась?«

І хлинули слюзи;
Дрібні-дрібні полилися.
Де вони взялися?
А Залізняк гайдамакам
Велить опинитись:

— »У ліс, хлопці! Вже світає,
І коні пристали;
Понасемо!«

І тихенько
У ліс та й сховались.

VIII.

Гупалівщина.

Зійшло сонце. Україна
 Де палала, тліла,
 А де шляхта, занершися,
 У будинках мліла:
 Скрізь по селах шибениці:
 Навішано трупу
 Тільки старших, а так шляхта
 Купою на купі
 На улицах, на розпутьях;
 Собаки, ворони
 Їдять шляхту, клюють очі,
 Ніхто не боронить.
 Та й нікому: осталися
 Діти та собаки;
 Жінки навіть з рогаками
 Пішли в гайдамаки.

Оттаке-то було лихо
 По всій Україні!
 Гірше некла... А за-віщо,
 За-що люди гинуть?
 Того-ж батька, такі ж діти,
 Жити-б та брататься!
 Ні! не вміли, не хотіли!
 Треба роз'єднатися!
 Треба крові, брата крові,
 Бо заздро, що в брата
 Є в коморі і на дворі,
 І весело в хаті!
 »Убем брата! Спалим хату!«—
 Сказали, і сталось.
 Все-б, здається! Ні, на кару
 Сироти остались.—

В слъовах росли, та й вирости,
Замучені руки
Розвязались, і кров за кров,
І муки за муки!
Болить серце, як згадаєш:
Старих Славян діти
Впились кровю. А хто винен?
Ксьондзи, єзуїти¹⁾).

Мандрували гайдамаки
Лісами, ярами,
А за ними і Галайда
З дрібними слъозами.
Вже минули Воронівку,
Вербівку, в Вільшану
Приїхали.

— »Хіба спитать,
Спитать про Оксану?
Не питаю, щоб не знали,
За-що пропадаю.«
А тим часом гайдамаки
Й Вільшану минають.
Питається у хлопчика:
»Що, титаря вбили?«
»Ба ні, дядьку; батько казав,
Що його спалили
Отті Ляхи, що там лежать,
І Оксану вкрали;
А титаря на цвинтарі
Вчора поховали.«

Не дослухав... »Неси, коню!«
І поводи кинув.

¹⁾ До Унії Козаки з Ляхами мирилися, і як би не єзуїти, то, може-б, і не різалися; Єзуїт Посевин, легат папський, перший начав унію в Україні. (Примітка Шевченка.)

»Чом я вчора, поки не знав,
Вчора не загинув!
А сьогодні, коли й умру,
З домовини встану
Шукать тебе.

Серце моє!
Оксано, Оксано!
Де ти?»

Замовк, зажурився,
Поїхав ходою.
Тяжко йому, сіромасі,
Боротись з пудьгою.
Догнав своїх. Боровиків,
Вже хутір минають:
Корчма тліє з стодолою,
А Лейби немає.
Усміхнувся мій Ірема,
Тяжко усміхнувся:
»Оттут, оттут позавчора
Перед Жидом гинувся,
А сьогодні!...«

Та й жаль стало,
Що лихо минуло.

Гайдамаки понад ярм
З шляху повернули;
Наганяють пів-парубка:
Хлонець у свитині
Полатаній, у постолах,
На плечах торбина.
»Гей, старче! Стривай лишень!
»Я не старець, пане!
Я, як бачте, гайдамака.
— »Який же поганий!
Відкіля ти?»

— »З Кирилівки«¹⁾.

»А Будища знаєш? «²⁾.

І озеро коло Будищ? «

»І озеро знаю,—

Оттам воно; отсім яром

Втрапите до його.»

»Що, сьогодні Ляхів бачив? «

»Ніде ні одного!

А вчора було багато.—

Вінки не святили,

Не дали Ляхи прокляті.

За-те їх і били!

І я, й батько святим пожею;

А мати не здужа,

А то й вона-б...»

— »Добре, хлопче!

Ось на-ж тобі, друже,

Сей дукачик, та не згуби!»

Узяв золотого³⁾.

Подивився:

— »Спасибі вам!»

— »Ну, хлопці, в дорогу!

Та чусте? Без гомону!

Гадаймо, за мною!

В отсім яру є озеро

¹⁾ Кирилівка (або Коріловка) село Звенигородського повіту. (П. III.)

²⁾ Село Будища—недалеко од Кирилівки; в яру озеро і над озером ліс невеликий, зовється Гуналівщиною, за те, що там Залізняк збивав Ляхів з дерева. Ляхи, де був захований шляхетський скарб, і досі видно, тільки вже розруйновані. (Примітка Шевченка.)

³⁾ Червонець, що дав Залізняк хлопцеві, і досі єсть у сина того хлопця, котрому був даний; я сам його бачив. (Примітка Шевченка.)

И ліс по-під горою,
А в лісі скарб.

Як приїдем,
То щоб кругом стали,
Скажи хлопцям!

Може льохи
Стерегти осталась
Яка погань.»

Приїхали,
Стали кругом ліса;
Дивляться: нема нікого.
— »Ту їх до-сто-біса!
Які груші уродили!
Збивайте, хлопята!
Швидче, швидче! Оттак, оттак!»

І конфедерати
Посипалися до-долу,
Груші гнилобокi.
Позбивали, упорались;
Козакам нівроку!
Найшли льохи, скарб забрали,
У Ляхів кишені
Потрусили, та й потягли
Карати мерзених
У Лисянку¹⁾.

¹⁾ Лисянка—містечко Звенигородського повіту над річкою Гнилим Тікичом. Тут зішлись Гонта з Залізняком і розруйнували старосвітський будинок, Богданом ніби-то будований. (Примітка Шевченка.)

IX.

Бенкет у Лисянці.

(Старосвітський будинок.)

Смеркалося.

Із Лисянки

Кругом засвітило;
Ото Гонта з Залізняком
Люльки закурили,—
З гайдамаками.

Аж страшно!

І в пеклі не вміють
Оттак курить! Гнилий Тикич
Кровю червоніс
Шляхетською, жидівською;
А над ним палають
І хатина і будинок:
Мов доля карає
Вельможного й неможного.
А серед базáру
Стоїть Гонта з Залізняком,
Кричать:

»Ляхам кари!

Кари Ляхам, щоб каялись!
І діти карають.
Стогнуть, плачуть: оден просить,
Другий проклинає;
Той молиться, сповідає
Гріхи перед братом,
Уже вбитим.

Не милують,—

Карають завсягі.
Як смерть люта, не вважають
На літа, на вроду
Шляхтяночки й жидівочки—

Тече кров у воду.
 Ні каліка, а-ні старий,
 Ні мала дитина
 Не остались, не вблагали
 Лихої години!—
 Всі полягли, всі покотом;
 Ні душі живої
 Не осталось у Лисянці.
 А пожір у-двоє
 Розгорівся, розпалався
 До самої хмари.

А Галайда, знай, гукає:
 »Кари Ляхам, кари!«
 Мов скажений, мертвих ріже,
 Мертвих віша, палить.
 »Дайте Ляха, дайте Жидів!
 Мало мені, мало!
 Дайте Ляха, дайте крози
 Наточить з поганих!
 Крови море... мало моря!...
 Оксано, Оксано!«

Так Галайда кричить, гука
 Ляхів по пожіру.
 А тим часом гайдамаки
 Столи вздовж базару
 Поставили, несуть страву,
 Де щó запопали,
 Щоб за-світла повечерять.
 »Гуляй!« загукали.

Вечеряють, а кругом їх
 Пекло червоніє.
 У полум'ї, повішані
 На кроквах, чорніють

Панські трупи.

Горять крокви

І падають з ними.

»Пийте, діти! Пийте, лийте!

З панами такими,

Може, ще раз зострінемось,

Ще раз погуляєм!»

І поставець одним духом

Залізник черкає.

»За прокляті ваші трупи,

За душі прокляті

Ще раз випю. Пийте, діти!

Випем, Гонто, брате!»

»Пострівай, я дожидаю,

Що Ляхи прокляті...»

Ярема встав:

— »Які Ляхи?»

»Отто-бо завзятий!

Пий горілку, мій голубе!»

— »Які Ляхи, брате?»

— »По тім боці, у будинку

Заперлись прокляті.»

— »Розвіємо!» — »Шкода муру:

Старосвітська штука!

А ще гірше, Богданові

Мурували руки!»

— »Богданові? Шкода, шкода

Гетьманської праці!»

— »Я послав сказати проклятим,

Щоб видали Паца:

Помилую! Не видадуть—

Порох засипаю...

Потайники вже зроблені...»

— »І Ляхи гуляють?

Лічать зорі? Добре, брате!

А поки що буде,

Вип'єм чарку!«—

»Добре, вип'єм!«

»Пийте, добрі люде!

Та не дуже, бо ще, може,

Не кінчили кари!«

— »Не кончили!... Пийте, бийте!

Грай, співай, кобзарю!

Не про дідів, бо незгірше

Й ми Ляхів караєм;

Не про лихо, бо ми його

Не знали й не знаєм.—

Веселої утни, старче,

Щоб земля ломилась,

Про вдовицю-молодицю,

Як вона журилась.»

Кобзар (грає й приспівує):

»Од села до села

Танці та музики:

Курку, яйця продала,

Куплю черевики!

Од села до села

Буду танцювати:

Ні корови, ні вола,

Осталася хата.

Я оддам, я продам

Кумові хатину,

Я куплю, я зроблю

Яточку під тином;

Торгувать, шинкувать

Буду чарочками,

Танцювать та гулять

Таки з парубками.

Ох ви, дітки мої,

Мої голубята!

Не журіться, подивіться,
Як танцює мати!
Сама в найми піду,
Діток в школу оддам,
А червоним черевичкам
Таки дам, таки дам!»

»Добре! добре! Ну, до танців,
До танців, кобзарю!»
Сліпий вшкварив.

Навприсядки
Пішли по базару.
Земля гнеться...

»Ну-мо, Гонто!»
»Ну-м, брате Максиме!
Ушкваримо, мій голубе,
Поки не загинем!»

»Не дивуйтеся дівчата,
»Що я обідрався;
»Бо мій батько робив гладко,
»То й я в його вдався.»

— »Добре, брате! Єй-же Богу!»
»А ну ти, Максиме!»
»Пострівай лиш!»

»Оттак чини, як я чиню:
»Люби дочку аби-чию,
»Хоч попову,
»Хоч дякову,
»Хоч хорошу мужикову!»

Всі танцюють, а Галайда
Не чує, не бачить;
Сидить собі кінець стола,

Тяжко-важко плаче,
Як дитина.

Чого-б, бач ся?

В червонім жупані,
І золото, і слава є...
Та нема Оксани!
Ні з ким долю поділити,
Ні з ким заспівати!
Оден-оден сиротсю
Мусить пропадати!
А того, того й не знає,
Що його Оксана
По тім боці за Тікичем
В будинку з панами,
З тими самими Ляхами,
Що замордували
Її батька.

Недолюди!

Тепер заховались
За мурами, та дивитесь,
Як Жиди конають,
Брати ваші!

А Оксана

В вікно поглядає
На Лисянку засвічену.
»Де-то мій Ярема?«
Сама думас.

Не знає,

Що він коло неї,
У Лисянці,—не в свитині,
В червонім жупані,
Сидить оден та думас:
»Де моя Оксана?
Де вона, моя голубка
Приборкана, илаче?«
Тяжко йому!

А із яру

В киреї козачій
Хтось крадеться.

— »Хто ти такий?»

Галайда питає.

— »Я посилаєць пана Гонти.

Нехай погуляє,

Я підожду.»

— »Ні, не діждеш,

Жидівська собако!»

— »Ховай Боже! Який я Жид?

Бачиш? Гайдамака!

Ось царицина копійка,

Хіба ти не знаєш?»

— »Знаю, знаю!» і свячений

З халяви виймає.

— »Признавайсь, проклятий Жиде:

Де моя Оксана?»

Та й замахнувся.

— »Ховай Боже!...

В будинку... з панами...

Вся в золоті...»

— »Виручай же!

Виручай, проклятий!»

— »Добре, добре... Які-ж бо ви,

Яremo, завзяті!

Іду зараз і виручу:

Гроші мур ламають

Скажу Ляхам: замість Паца...»

— »Добре, добре! знаю.

Іди швидче!»

— »Зараз, зараз!

Гонту забавляйте-

З пів-упруга, а там нехай!

Ідіть же, гуляйте!...

Куди везти?»

— »В Майданівку¹⁾.

В Майданівку,—чуєш?»

— »Чую, чую.«

І Галайда

З Гонтою танцює.

А Залізняк бере кобзу:

»Потанцюй, жобзарю!

Я заграю.«

Навприсядки

Сліпий по базару

Оддирає постоломи,

Додає словами:

»На-вгороді постирнак, постирнак;

Чи я-ж тобі не козак, не козак?

Чи я-ж тебе не люблю, не люблю?

Чи я-ж тобі черевичків не куплю?

Куплю, куплю, чорнобрива,

Куплю, куплю того дива.

Буду, серце, ходить,

Буду, серце, любить.«

»Ой гоп-гопака!

Полюбила козака,

Та рудого, та старого—

Лиха доля така!

Іди-ж, доле, за журбою,

А ти, старий, за водою!

А я—так до шинку.

Випю чарку, випю другу,

Випю третю на потугу,

П'яту, шосту, та й кінець.

Пішла баба у танець,

А за нею горобець,

¹⁾ Майданівка—село недалеко од Лисянки. (Прим. Шевченка.)

»Чи ще? Чи годі?»

— »Ще, ще, хоч погану! Самі ноги носять.«

»Ой, сип сирівець
Та криши опеньки!
Дід та баба, то й до ладу
Обоє раденькі.

»Ой сип сирівець
Та криши петрушку!

.

»Ой сип сирівець
Та накриши хріну!
Як дід бабі

.«

»Ой сип воду, воду
Та пошукай броду, броду!...«

— »Годі, годі!« кричить Гонта:
»Годі! Погасає.
Світла, діти!... А де Дейба!
Ще його немає?
Найти його та повісить!
Петелька свиняча!
Гайда, діти! Погасає
Каганець козачий!
А Галайда:

»Отамане!
Погуляймо, батьку!
Дивись: горить: на базарі
І видко, і гладко.
Потанцюєм. Грай, кобзарю!»

»Не хочу гуляти!
Огню, діти! Дьогтю, ключця!
Давайте гармати!
В потайники пустить огонь!
Думають: жартую!»

Заревіли гайдамаки:
»Добре, батьку! чуєм!»
Через греблю повалили,
Гукають, співають.

А Галайда кричить:

»Батьку!

Стійте! Пропадаю!
Пострівайте, не вбивайте:
Там моя Оксана!
Годиночку, батьки мої!
Я її достану!»
»Добре, добре! Залізниче,
Гукни, щоб палили!
Преподобиться з Ляхами...
А ти, сизокрилий,
Найдеш другу!»

Оглянувся—

Галайди немає.

Ревуть гори, і будинок
З Ляхами гуляє
Боло хмари.

Що осталося,
Щеклом запалало...
»Де Галайда?» Максим кличе.
І сліду не стало.

Поки хлопята танцювали,
Ярема з Лейбою прокрались
Аж у будинок, в самий лух;

Оксану вихопив чуть живу
Ярема з льоху, та й полинув
У Лебедин...¹⁾

Х.

Лебедин.

»Я сирота з Вільшаної,
Сирота, бабусю!
Батька Ляхи замучили,
А мене—боюся,
Боюсь згадать, моя сиза!—
Узялі з собою.
Не роспитуй, бабусенько,
Що було зо мною.
Я молилась, я плакала,
Серце розривалось,
Сльози сохли, душа мерла...
Ох! як-би я знала,
Що побачу його ще раз,
Що обніму знову,
В-двоє, в-троє-б витерпіла
За єдине слово!
Вибачай, моя голубко!
Може я грішила?
Може, Бог за те й карає,
Що я полюбила...
Полюбила стан високий
І карії очі,
Полюбила, як уміла,
Як серденько хоче.
Не за себе, не за батька

¹⁾ Лебедин—дівочий монастир між Чигрином і Звенигород-кою. (Примітка Шевченка.)

Молилась в неволі,
Ні, бабусю, а за його,
За милого долю.
Карай, Боже! Твою правду
Я витерпіть мушу.
Страшно сказать: я думала
Занапа́стить душу.
Як-би не він,—може б... може,
І занапастила.
Тяжко було! Я думала.
О Боже мій милий!
Він сирота, хто без мене
Його привітає?
Хто про долю, про недолю,
Як я, розпитає?
Хто обійме, як я, його?
Хто душу покаже?
Хто сироті убогому
Люблю тебе скаже?
Я так думала, бабусю,
І серце сміялось:
Я сирота, без матері,
Без батька осталась,
І він оден на всім світі
Мене вірно любить;
А почув, що я вбилась,
То й себе погубить.

Так я думала, молилась,
Ждала, виглядала:
Нема його, не прибуде!
Одна я осталась...»

Та й заплакала.

Черниця.

Стоя коло неї,

Зажурилась. »Бабусенько!

Скажи мені: де я?»

»В Лебедині, моя пташко!

Не вставай ти хвора.»

»В Лебедині? Чи давно я?»

»Ба ні, позавчора.»

»По-за-вчора?...

Стрівай, стрівай!...

Пожар над водою...

Жид, будинок, Майданівка...

Зовуть Галайдою...»

»Галайдою Яремою

Себе називає

Той, що привіз.»

»Де він, де він?

Тепер же я знаю!...»

»Через тиждень обіцявся

Прийти за тобою.»

»Через тиждень?

Раю мій, покою!

Бабусенько, минулася

Лихая година!

Той Галайда—мій Ярема!...

По всій Україні

Його знають. Я бачила,

Як села горіли;

Я бачила: кати Ляхи

Трусилися, мліли,

Як хто скаже про Галайду.

Знають вони, знають,

Хто такий і відкіля він,

І кого шукає!

Мене шукав, мене найшов,

Орел сизокрилий!
Прилітай же, мій соколе,
Мій голубе сизий!
Ох, як весело на світі,
Як весело стало!
Через тиждень? Бабусенько?...
Ще три дні осталось.
Ох, як довго!...

»Загрібай, мамо, жар, жар,
»Буде тобі дочки жаль, жаль...«

Ох, як весело на світі!
А тобі, бабусю,
Чи весело?»

—»Я тобою,
Пташко, веселюся.«

»А чом же ти не співаєш?»

»Я вже одспівала...
Піду, дзвонять до вечерні.«

Оксана осталась;
Пожурилась, усміхнулась,
Пала на коліна
І молиться за Ярему
Щиро, як дитина.

Через тиждень в Лебедині.
У церкві співали:
»Ісаїя ликуй!«

В-ранці

Ярему вінчали;
А в-вечері мій Ярема
(От хлопець звичайний!),
Щоб не сердить отамана,

Покинув Оксану:
Ляхів конча. З Залізняком
Весілля справляє,
В Уманщині, на пожарах.
Вона виглядає;
Виглядає, чи не їде
З боярами в гості—
Перевезти із келії
В хату на помості.

Не журися, сподівайся
Та Богу молися!
А мені тепер на Умань
Треба подивиться.

XI.

Гонта в Умані.

Хвалялися гайдаманки,
На Умань ідучи:
»Будем драти, пане-брате,
З китайки онучи!«¹⁾

Минають дні, минає літо,
А Україна, знай, горить;
По селах плачуть голі діти:
Батьків немає.

Шелестить
Пожовкле листя по діброві,
Гуляють хмари, сонце спить;
Ніде не чуть людської мови;
Звір тільки виє, йде в село,
Де чує труни.

¹⁾ В перводруку цього епіграфа нема.

Не ховали,—
Вовків Ляхами годували,
Аж поки снігом занесло
Огрізки вовчі.

Не спинила хуртовина
Пекельної карі:
Ляхи мерзли, а козаки
Грілись на пожезі.
Встала й весна, чорну землю
Сонцю розбудила,
Уквітчала її рясом,
Барвінком покрила;
І на полі жайвобронок,
Соловейко в гаї
Землю, убрану весною,
В-ранці зустрічають...
Рай та й годі!

А для кого?

Для людей...

А люди?

Не хочать на його й глянуть,
А глянуть—огудять.
Треба кровю домалювать,
Освітить пожежаром;
Сонця мало, рясту мало
І багато хмар.
Пекла мало!...

Люде, люде!

Коли-го з вас буде
Того добра, що маєте?
Чудні, чудні люде!

Не спинила весна крові,
Ні злості людської.
Тяжко глянуть; а згадаєм—

Так було і в Трої,
Так і буде.

Гайдамаки

Гуляють, карають;
Де проїдуть—земля горить;
Кровю підпливає.
Придбав Максим собі сина
На всю Україну;
Хоч не рідний син Ярема,
А щира дитина.
Максим ріже, а Ярема
Не ріже—лютує:
З ножем в руках, на пожарах
І днює й ночує.
Не милує, не минає
Ніде ні одного;
За тигаря Ляхам платить,
За батька святого,
За Оксану...

Та й зомліє,

Згадавши Оксану.
А Залізник:—»Гуляй, сину!
Поки доля встане,
Погуляєм!«

Погуляли:

Купою на купі
Од Києва до Умані
Лягли Ляхи трупом.

Як та хмара, гайдамаки
Умань обступили
О півночі; до схід сонця
Умань затопили.
Затопили, закричали:

»Карай Ляха знову!
Покотились по базару
Кінні »narodowi»;¹⁾
Покотились малі діти
І каліки хворі.
Гвалт і галас.

На базарі,
Як посеред моря
Кривавого, стоїть Гонта
З Максимом завзятим.
Кричать у-двох:
— »Добре, діти!
Оттак їх проклятих!»

Аж ось ведуть гайдамаки
Ксьондза єзуїта
І двох хлопців.
— »Гонто, Гонто!

Отсе твої діти!
Ти нас ріжеш—заріж і їх:
Вони католики!
Чого-ж ти став? Чом не ріжеш?
Поки невеликі,
Заріж і їх; бо виростуть,
То тебе заріжуть!»...

»Убийте пса! А собачат
Своею заріжу.
Клич громаду! Признавайтесь!
Що ви? католики?»

»Католики, бо нас мати...«

¹⁾ Кінні narodowi [народові]. »Кавалерія народова«—так звались польські драгуни; їх було тоді в Умані 3000, і всі були побиті гайдамаками. (Прим. Шевченка.)

»Боже мій великий!
Мовчіть, мовчіть! Знаю, знаю!
Зібралась громада.

»Мої діти—католики...
Щоб не було зради,
Щоб не було поговору,
Панове громадо!
Я присягав, брав свячений
Різать католика!...
Сини мої, сини мої!
Чом ви не великі?
Чом ви Ляха не ріжете?...»

»Будем різать, тату!»

»Не будете! Не будете!
Будь проклята мати,
Та проклята католичка,
Що вас породила!
Чом вона вас до схід сонця
Була не втопила?
Менше-б гріха:

Ви-б умерли

Не католиками!
А сьогодні, сини мої,
Горе мені з вами!
Поцілуйте мене, діти,
Бо не я вбиваю,
А присяга!»

Махнув ножем—

І дітий немає!
Попадали зарізані.

—»Тату!» белькотали:

—»Тату, тату! ми не Ляхи!
Ми...» та й замовчали.

—»Поховать хиба?»

—»Не треба!

Вони католики...
Сини мої, сини мої!
Чом ви не великі?
Чом ворога не різали?
Чом матір не вбили,
Ту прокляту католичку,
Що вас породила?...¹⁾
Ходім, брате!»

Взяв Максима;
Пішли вздовж базару,
І обидва закричали:
»Кари, Ляхам, кари!»
І карали.

Страшно-страшно

Умань запалала;
Ні в будинку, ні в костьолі,
Ніде не осталось,—
Всі полягли.

Того лиха

Не було ніколи,
Що в Умані робилося!
Базиліян школу,
Де учились Гонти діти,
Сам Гонта руйнує:
»Ти поїла моїх діток!»
Лукає, лютує:

¹⁾ В Умані Гонта убив дітей своїх за те, що їх мати—католичка допомгла єзуїтам перевести їх у католики. Младанович, товариш синів Гонти, бачив а дзвіниці, як вони умерли, і як школярів базиліянської школи потопив Гонта в криниці. Він багато написав об Гайдамаччині, але друкованого нема нічого. (Прим. Шевченка.)

»Ти поїла невеликих,
Добру не навчила...
Валіть стіни!»

Гайдамаки

Стіни розвалили;
Розвалили, об каміння
Ксьондзів розбивали,
А школярів у криниці
Живих поховали.

До самої ночі Ляхів мордували;
Душі не осталось.

А Гонга кричить:

»Де ви, людодіди? де ви поховались?
З'їли моїх дітей—тяжко мені жити!
Тяжко мені плакати, ні з ким говорити!
Сини мої любі, мої чорноброві!
Де ви поховались?

Крови мені, крови!

Шляхетської крови, бо хочеться пити,
Хочеться дивитись, як вона чорніє,
Хочеться напиться! Чом вітер не віє,
Ляхів не навіє?

Тяжко мені жити,
Тяжко мені плакати! Праведнії зорі!
Сховайтесь за хмару, я вас не займав,
Я дітий зарівав!...

Горе мені, горе!

Де я прихилюся?

Так Гонга кричав,

По Умані бігав.

А серед базару,
В крові, гайдамаки ставили столи;
Де що запопали, страви нанеслі

І сіли вечерять.

Остання кара,
Остання вечеря!

»Гуляйте, сини!

Пийте, поки петься! Бийте, поки беться!
Залізник гукає: »А ну, навісний,
Ушквар нам що-небудь, нехай земля гнеться,
Нехай погуляють мої козаки!»

І кобзар ушкварив:

»А мій батько орандар,
Чоботар;
Моя мати пряха
Та сваха;
Брати мої, соколи,
Привели
І корову із діброви,
І намиста нанесли.

А я собі Христа
В намисті;
А на лиштві листя
Та листя,
І чоботи і підкови.
Вийду в-ранці до корови,—

Я корову напою,
Подою,
З парубками постою,
Постою.»

»Ой гоп до вечері!
Замикайте, діти, двері!
А ти, старя, не журись
Та до мене пригорнись!»

Всі гуляють. А де-ж Гонта?
Чом він не гуляє?
Чому не пє з козаками?
Чому не співає?

Нема його: тепер йому,
Мабуть, не до неї,
Не до співи!

А хто такий
У чорній киреї
Через базар переходить?
Став, розрива купу
Ляхів мертвих, шука когось.
Нагнувся, два трупи
Невеликих взяв на плечі
І, по-зад базару,
Через мертвих переступа,
Криється в пожарі
За костюлом.

Хто-ж се такий?

Гонта, горем битий,
Несе дітий поховати,
Землею накрити,
Щоб козацьке мале тіло
Собаки не їли.
І темними улицями,
Де менше горіло,
Поніс Гонта дітий своїх,
Щоб ніхто не бачив,
Де він синів поховав
І як Гонта плаче.

Виніс в поле, геть од шляху;
Свячений виймає,

І свяченим копа яму.
А Умань палає,
Світить Гонті до роботи
І на дітий світить.
Неначе сплять одягнені.

Чого-ж, страшні діти?
Чого Гонта ніби краде,
Або скарб ховає?
Аж труситься.

Із Умані

Де-де чуть, гукають
Товариші гайдамаки.
Гонта мов не чує,—
Синам хату серед степу
Глибоку будує,
Тай збудував...

Бере синів,

Кладе в темну хату,
Й не дивиться, ніби чує:
»Ми не Ляхи, тату!«
Поклав обох; із кишені
Китайку виймає;
Поцілував мертвих в очі,
Хрестить, накриває
Червоною китайкою
Голови козачі.
Розкрив, ще раз подивився...
Тяжко-важко плаче:

»Сини мої, сини мої!
На ту Україну
Подивіться!

Ви за неї—

Й я за неї гину.
А хто мене поховає?

На чужому полі
Хто заплаче надо мною?
Доле моя, доле!
Доле моя нещаслива,
Що ти наробила?
На що мені дітий дала?
Чом мене не вбила?
Нехай вони-б поховали,
А то я ховаю!»

Поцілував, перехрестив,
Покрив, засипає:
»Спочивайте, сини мої,
В глибокій оселі!
Сука-мати не придбала
Нової постелі.
Без васильків і без рути
Спочивайте, діти,
Та благайте, просіть Бога,
Нехай на сім світі
Мене за вас покарає,
За гріх сей великий!
Простіть, сини!

Я прощаю,

Що ви католики.»

Зрівняв землю, покрив дерном,
Щоб ніхто не бачив,
Де полягли Гонти діти,
Голови козачі.
»Спочивайте, виглядайте,—
Я швидко прибуду.
Укоротив я вам віку,
І мені те буде!
І мене вбють... коли-б швидче!
Та хто поховає?

Гайдамаки!... Піду ще раз,
Ще раз погуляю!»

Пішов Гонта, похилившись;
Іде, спотикнеться.
Пожар світить, Гонта гляне,
Гляне—усміхнеться.
Страшно, страшно усміхався,
На степ оглядався,
Утер очі...

Тільки мріє
В диму, та й сховався.

ХІІ.

Епілог¹⁾.

Давно те минуло, як, мала дитина,
Сирота в ряднині, я колись блукав
Без свити, без хліба, по тій Україні,
Де Залізняк, Гонта з свяченим гуляв.
Давно те минуло, як тими шляхами,
Де йшли гайдамаки, малими ногами
Ходив я та плакав, та людий шукав,
Щоб добру навчили.

Я тепер згадав,
Згадав, та й жаль стало, що лихо минуло.—
Молодес лихо! Як-би ти вернулось—
Проміняв би долю, що маю тепер.
Згадаю те лихо, степи ті безкраї,
І батька, і діда старого згадаю...
Дідусь ще гуляє, а батько вже вмер.
Бувало, в неділю, закривши Мінєю,

¹⁾ В перводруку цього титулу нема; а єсть у виданні 1860 р.

По чарці в сусідом випивши тієї,
Батько діда просить, щоб той розказав
Про Коліївщину, як колись бувало,
Як Залізник, Гонта Ляхів покарав...
Столітній очі, як зорі, сяяли,
А слово за словом сміялось, лилось:
Як Ляхи конали, як Сміла горіла.
Сусіди од страху, од жалю піміли,
І мені, малому, не раз довелось
За титара плакати.

— І ніхто не бачив,
Що мала дитина у куточку плаче.
Спасибі, дідусю, що ти заховав
В голові столітній ту славу козацу:
Я її унукам тепер розказав!

Вибачайте, люди добрі,
Що козацьку славу
Так навмання розказую,
Без книжньої справи.
Так дід колись розказував,
Нехай здоров буде!
А я за ним...

Не знав старий,
Що письменні люди
Тії речі прочитають.
Вибачай, дідусю,—
Нехай лають!

А я поки
До своїх вернувся,
Та доведу вже до краю,
Доведу,—спочину,
Та хоч крізь сон подивлюся
На ту Україну,
Де ходили гайдамаки
З святими ножами,

На ті шляхи, що я міряв
Малими ногами.

Погуляли гайдамаки,
Добре погуляли:
Трохи не рік шляхетською
Кровю напували
Україну, та й замовкли:
Ножі пощербили.
Нема Гонти, нема йому
Хреста, ні могили.
Буйні вітри розмахали
Попіл гайдамаки,
І нікому помолитись,
Нікому заплакати!
Оден тільки брат названий
Оставсь на всім світі;
Та й той почув, що так страшно
Пекельнії діти
Його брата замучили,—
Залізник заплакав
В-перше зроду; сльози не втер,
Умер неборака.
Нудьга його задавила
На чужому полі,
В чужу землю положила:¹⁾

¹⁾ Зрадою взяли Ляхи Гонту і страшно замучили. Привезли його в кайданах у польський лагер недалеко Балти з одрізаним язиком і правою рукою; Б[раніцький], польський генерал, так велів зробити, щоб він чого-небудь не сказав на його. Потім кати роздягли його, як мати родила, і посадили на гарячі штаби заліза; потім зняли дванадцять пас з спини шкури. Гонта повів очима і страшно глянув на Б.; той махнув рукою,—і розняли Гонту на четверо, розвезли тіло і поприбивали на середохрестних шляхах. Залізник, почувши, що так страшно Ляхи замучили Гонту, заплакав, занедужав, та й умер; його гайдамаки поховали в степу над Дністром та й розійшлися. (Прим. Шевченка.)

Така його доля!
Сумно-сумно гайдамаки
Залізную силу
Поховали, насипали
Високу могилу;
Заплакали, розійшлися,
Відкіля взялися.
Оден тільки мій Ярема
На кий похилився,
Стояв довго.—

»Спочинь, батьку,
На чужому полі!
Бо на своїм нема місця,—
Нема місця волі...
Спи козаче, душе щира!
Хто-небудь згадає.»

Пішов степом сіромаха,
Сльози утирає.
Довго-довго оглядався,
Та й не видно стало;
Одна чорна серед степу
Могила осталась.

Посіяли гайдамаки
В Україні жито,
Та не вони його жали.
Що мусим робити?
Нема правди, не виросла,—
Кривда повиває...
Розійшлися гайдамаки,
Куди який знає:
Хто до-дому, хто в діброву,
З ножем у халяві,
Жидів кінчать.

Така й досі

Осталася слава.¹⁾

А тим часом стародавню

Січ розруйнували:

Хто на Кубань, хто за Дунай;

Тільки і остались,

Що пороги серед степу,

Ревуть, завивають:

»Поховали дітий наших,

І нас розривають!»

Ревуть собі і ревтимуть,—

Їх люди минули;

А Україна—на-віки,

На-віки заснула.

З того часу в Україні

Жито зеленіє;

Не чуть плачу, ні гармати,

Тільки вітер віє,

Нагинає верби в гаї,

А тирсу на полі.

Все замовкло. Нехай мовчить:

На те Божя воля!

Тільки часом у-вечері,

По-над Дніпром, гаєм

Ідуть старі гайдамаки,

Ідучи співають:

»А в нашого Галайди

Хата на помості!

¹⁾ Злодій, розбійник, або гайдамака—такими осталися гайдамаки по Коліївщині. Такими їх знають і досі.

(Примітка Шевченка.)

Грай, море! Добре, море!

Добре буде, галай-да!»

Передмова.

По мові передмова,—можна-б і без неї. Так ось бачте що: все, що я бачив надрукованого (тільки бачив, а прочитав дуже небагато), всюди є передслово, а в мене нема.

Як-би я не друкував своїх «Гайдамаків», то воно-б не треба й передмови, а коли вже пускаю в люди, то треба й в чим, щоб не сміялись на обірванців, щоб не сказали: «От який! Хіба діди та батьки дурніші були, що не пускали в люди навіть граматки без предисловія!»

Так, далєбі так, вибачайте! Треба предисловія. Так як-же його скомпонувать, щоб, знаєте, не було і кривди, не було і правди, а так, як всі предисловія komponуються? Хоч убий, не вмію: треба-б хвалить, так сором, а гудить не хочеться.

Начнем же убо' начало книги сице. Весело подивиться на старого кобзаря; як він собі сидить з хлопцем, сліпий, під тином, і весело послухать його, як він заспівав думу про те, що давно діялось, як боролися Ляхи з козаками.

Весело, а все-таки скажеш: «Слава Богу, що минуло!» А надто, як згадаєш, що ми одної матері діти, що всі ми—Славяни.

Серце болить, а розказувать треба: нехай бачать сини і внуки, що батьки їх помилялись, нехай братуються знову з своїми ворогами, нехай житом пшеницею, як золотом, покрита, нерозмежованою останеться навіки од моря і до моря славянська земля!

Про те, що діялось на Україні 1768 року, розказую так, як чув од старих людей: надрукованого і критикованого нічого не читав, бо, здається, і нема нічого.

Галайда в-половину видуманий, а смерть вільшанського титаря—правдива, бо ще є люди, которі його знали.

Гонта і Залізник, отамани того кривавого діла, може виведені в мене не так, як вони були,—за се не ручаюсь.

Дід мій, нехай здоров буде! коли зачина розказувать щонебудь таке, що не сам бачив, а чув, то спершу скаже: «Коли старі люди брешуть, то й я з ними».

[1841]

Петербург

Перводрук в першому виданні:

Петербург 1841.

Панове субскрібенти!

»Бачимо, бачимо, що одурив, та ще хоче й одбрехаться! Оттак ви в-слух подумаете, як прочитаєте мої «Гайдамаки». Панове громадо! далєбі не брешу. Ось бачите що!

Я думав, і дуже хотілось мені надрукувати наші козацькі імена рядочком гарненько; уже було й найшлось їх десятків зо-два, зо три. Слухаю, виходить різномова; оден каже: »треба!« — другий каже: »не треба!« — третій нічого не каже.

Я думав: що тут робить на світі? Взяв та й проциндрив гарненько ті гроші, що треба було заплатити за аркуш надрукованого паперу, а до вас і ну писати отсю цидулу! Все-б то се нічого! Чого не трапляється на віку! Все буває, як на довгій ниві. Та ось лихо мені на безголовя! Єсть ще й такі паничі, що соромились своєю благородною фамілією (Кирпа-Гнучкошиєнко-вѣ) і надрукувати в мужицькій книжці! Далєбі правда!¹⁾

.....

Тяжко—важко в світі жити

Сироті без роду:

Нема куди прихилиться,—

Хоч з гори та в воду!

Утопився-б молоденький,

Щоб не нудить світом;

Утопився-б,—тяжко жити,

І нема де дітись.

В того доля ходить полем,

Колоски збирає,

¹⁾ Надруковано на обгортці першого видання «Гайдамаків» 1841 року. На останній сторінці тої-ж окладинки стоїть: »Продаєтца въ книжномъ магазинѣ О. Баунова въ С. Петербургѣ у Казеннаго моста въ домѣ Имзена; цѣна 5 руб. асс. за екземпляръ.« А нище: »Иногородныя благоволятъ адресоваться въ С. Петербургъ въ Императорскую Академію Художествъ, на имя Тараса Григорьевича Шевченка.« Т. Шевченко:

А моя десь, ледащиця,
За морем блукає.
Добре тому багатому:
Його люди знають,
А зо мною зострінуться—
Мов не добачають.
Багатого губатого
Дівчина шанує,
Надо мною, сиротою,
Сміється, кепкує.

»Чи я-ж тобі не вродливий,
Чи не в тебе вдався,
Чи не любив тебе щиро,
Чи з тебе сміявся?
Люби-ж собі, моє серце,
Люби, кого знаєш,
Та не смійся надо мною,
Як коли згадаєш!
А я піду на край світа...
На чужій сторонці
Найду кращу, або згину,
Як той лист на сонці.»

Пішов козак сумуючи,
Нікого не кинув;
Шукав долі в чужім полі,
Та там і загинув.
Уміраючи дивився,
Де сонечко сяє...
Тяжко-важко умірати
У чужому краю!

Кінець 1841 р.
Петербург.

Перводрук в «Молодину», Харьковъ 1843,
стр. 91—92.

ЧЕРНИЦЯ МАРЯНА.

[Частина поеми.]

[I.]

У неділю на вигоні
Дівчата гуляли,
Жартували з парубками
Де-які співали
Про досвітки, вечорниці,
Та як била мати,
Щоб з козаком не стояла...
Звичайно— дівчата,
То про своє все й співають,
Яка про що знає.
Аж ось, з хлопцем старий сліпець
В село шкандибає;
В руках чоботи, на плечах
Латана торбіна
У старого.

А дитина,
Сердешна дитина,
Обідрана, ледве-ледве
Несе ноженята...
Безталанний син Катрусі!
»Дивіться, дівчата,
Кобзар іде! кобзар іде!
Та всі, яко мога,
Хлопців кинули, побігли
Зострічать сліпого.
»Діду-серце, голубчику!
Заграй нам що-небудь!
Я шага дам, я черешень,
Я напою медом;

А тим часом одпочинеш,
А ми потанцюєм.
Заграй же нам яку-небудь!«
»Чую, любі, чую!
Спасибі вам, мої квіти,
За слово ласкаве!
Заграв би вам, та, бачите,
Справи нема, справи.
Учора був на базарі,
Кобза зонсувалася,
Розвалилася....«

»А струни?«

»Тільки три осталось.«

»Та хоч на трьох яку-небудь!«

»На трьох? Ох, дівчата!
І на одній колись-то грав,
Та ба, вже не грати!
Пострівайте-ж, мої любі,
Трошки одпочину...
Сядьмо, хлопче!«

Посідали.

Розв'язав торбину,
Вийняв кобзу, разів зо два
Ударив по рваних.

»Що-б вам заграць?

Пострівайте!

Черницю Маряну...
Чи чували, чи не чули?...
Слухайте-ж, дівчата,
Та кайтеся!«

[II.]

Давно колись

Була собі мати;
Був і батько, та не стало:
Осталась вдовою,
Ой осталась удовою,
Та й немолодою,
Із волами, із возами,
З малою дочкою.

Росла дочка Маряна,
А виросла, як панна—
Чорнобрива, уродлива,
Хоч за пана гетьмана!

Стала мати гадати
Та зятя єднати,
А Маряна не до пана
Виходила стояти.—
Не до пана товстого,
Усатого старого,
До Петруся, в гаю, в лузі
Що вечора святого.

Розмовляла, жартувала,
Обнімала, мліла,
В раю жила... а іноді
Плакала, німіла.

»Чого нлачеш, моя пташко?»

Петро запитав.

Вона гляне, усміхнеться:

»І сама не знаю!«

»Може, думаєш, покину?

Ні, моя рибчино!

Буду ходить, буду любить,

Поки не загину.

Хіба було коли в світі,
Щоб ті, що кохались,
Розійшлися, не взялися,
Живими остались?«
»Ти жартуєш, мій голубе!
Ти чув, що співають?....
То кобзарі вигадують,
Бо, сліпі, не знають;
Бо не бачать, що є брови
Чорні й карі очі,
І високий стан козачий,
І гнучкий дівочий;
Що є коси, чорні коси,
Козацька чуприна;
Що на мову на Петрову
В глухій домовині
Усміхнуся, скажу йому:
»Орле сизокрилий!
Люблю тебе й на тім світі,
Як на сім любила.«

Оттак, серце, обнімімось,
Оттак поцілую!
Нехай в-купі заховають!
Умру — не почую...
Не почую...«

Обнялися,
Обнялись, зомліли.
Оттак вони любилися,
Оттак і хотіли,
Щоб на той світ переступить.
Та не по їх стало...
Що-вечора сходилися,
І мати не знала,
Де Маряна до півночи,

З ким вона гуляла.
»Воно мале, ще дитина,
Нічого не знає...«

Угадала стара мати,
Та не все вгадала:
Знать, забула, що колись же
Сама дівувала?

Угадала мати: Маряна — дитина,
Не знала, як треба на сім світі жити;
Думала:—ні люди, ані домовина
З Петром не розлучать, уміла любить;
Думала, що тільки кобзарі співають,
Бо, сліпі, не бачать карих оченят,
Що тільки лякають молодих дівчат...
Лякають, дівчата, правдою лякають!
І я вас лякаю, бо те лихо знаю —
Бодай на сім світі ніколи не знать
Того, що я знаю!...

Минуло, дівчата;
Серце не заснуло, я вас не забув;
Люблю вас і досі, як діточок мати,
Буду вам співати, поки не загину...
Тоді, мої любі, як мене не стане,
Згадайте про мене, про мою Маряну;
Я вам з того світа серцем усміхнусь,
Усміхнуся...«

Та й заплакав.
Дивились дівчата,
Не питали, чого плаче.
Та й на-що питати?
Минулося,—помагало
Ласкаве дівоче
Щире слово...

[III.]

»Вибачайте!»

(Утер сліпі очі)

»Вибачайте, мої любі!

Нехотя журюся...

Так от, бачите, Маряна

З убогим Петрусем

Що-вечора розмовляла,

А мати не знала,

Дивувалась:

»Що се таке

Маряну спіткало?

Чи не пристріт? Сяде шити,—

Не те вишиває;

Замість, »Гриця«, задумавшись,

»Петруся« співає;

Часом сонна розмовляє,

Подушку цілує...«

Мати спершу сміялася,

Думала: жартує;

Потім бачить, що не жарти,

Та й каже Маряні:

— »Треба буде старостів ждати,

Та, може, й од пана.

Ти вже вирісла — нівроку,

Уже й дівувала;

Я вже думаю, що... бачиш...

(На-силу сказала),

Що вже й заміж, коли теб...«

— »А за кого, мамо?«

— »Хто впада, то я й оддам.«

Співає Маряна:

»Минулася твоя доля,

На-віки минула!

Чом ти вчора, як вернулась,
На-вік не заснула?
Було-б легше в домовині
Одинокій спати,
Тоді, може-б, над тобою
Заплакала мати.
Тепер мати не заплаче,
Та й не заспіває,
А лиха ще буде-буде,
Поки заховають!»

Оттаке-то, мої любі,
Бува на сім світі:
Одна дочка у матері,
Та й тій тяжко жити!...

По садочку похожає,
Слізоньки втирає;
Поглядає на сонечко:
Пече, а не сяє;
Стоїть собі серед неба,
Мов сміється з неї.
Воно не зна, що Маряна
Рада-б під землею
Заховаться од матері,
Щоб не почути знову
Тії мови, що вже чула,
Проклятої мови.
Воно не зна, що як зайде
Спочити за гаєм,
Петрусь вийде на долину,
Петрусь заспіває,
Петрусь її розпитає,
Як брат заговорить,
Поцілує, розпитає
Про лютеє горе.

Не знала Маряна, чого серце мліє,
Чого плачуть очі. На-що його знать?
Хилиться тополя, куді вітер віє,
Тяжко самотній на степу стоять.
Утомиться вітер—тополя спочине:
Оттак і дівоча мине хуртовина.
Тяжко самотній в степу зустрічатъ,
А ще гірше любий попереду знать,
Де і як спіткає лихая година.

Несподівано Маряна
Зстріла неволю;
Співа, було, а іноді
Дає сльозам волю.—
Сама не зна, чого плаче;
Може, серце й чує,
Та не вміє розказати
Про те, що віщує.

Раз у-вечері Маряна,
Як мати заснула,
Пішла слухать соловейка,
Мов з-роду не чула.
Вийшла в садок, послухала,
Сама заспівала,
Та й замовкла: під яблуню
Тихесенько стала;
Заплакала, як дитина
Без матері плаче...
Петро стоїть перед нею,
Нічого не бачить.

[IV.]

— »Оддай мене, моя мамо,
Та не за старого,
Оддай мене, моє серце,

Та за молодого!
 Нехай старий бурлакує,
 Гроші заробляє,
 А молодий мене любить,
 Долі не шукає;
 Не шукає, не блукає
 Чужими степами.
 Свої воли, свої вози,
 А між парубками,
 Як маківка на городі,
 Цвіте—процвітає;
 Має поле, має волю,
 Та долі не має.
 Його доля—мої брови,
 Мої карі очі;
 Моє слово—панство-царство,
 Нічого не схоче.
 У кайданах, моя сиза,
 Та не сиротою,
 Тільки, мамо, щоб плакати,
 Щоб співать зо мною.—
 Оддай...»

Дочко моя, Маряно!
 Оддам тебе за пана,
 За старого, багатого,
 За сотника Йвана.»
 »Умру, серце-мамо,
 За сотником Йваном!»
 »Не вмиш, будем панувати,
 Будеш діток годувати!»

Мати галка, мати чорна
 Літаючи кряче;
 Чорнобрива дівчинонька,
 Ходя гаєм, плаче!
 Летить галка через балку,

В степу погуляти,
А дівчина нудить світом:
Ні з ким розмовляти.
Не пускає її мати
В-ранці до криниці,
Ні жита жать, ні льону брать,
Ні на вечорниці,
Де дівчата з парубками
Жартують, співають,
Та про мене, чорнобриву,
Нишком розмовляють:
»Багатого дочка батька,
Шляхетського роду...«
»Тяжко, мамо, важко, мамо!...
На-що дала вроду?
На-що брови змалювала,
Дала карі очі?
Усе дала, тільки долі,
Долі дати не хочеш.
На-що мене годувала,
На-що доглядала?
Поки лиха я не знала,
Чом не заховала?«

Не слухала стара мати,
Лягла спочивати,
А Маряна заплакала,
Ледве пішла з хати.
»Злякалася,« дума мати:
»Нехай переплаче!«
А Маряна за сльозами
І світу не бачить.
Пішла в садок...
Серце мліє,
Як згадає пана.
Серце моє, рибко моя!

Маряно, Маряно!
Пострівайте!... Заспівала—
Пішла луна гаєм:
Не про »Гриця«, про »Петруся«
Так і виливає.
Заспівав, опиниться,
Послуха, та знову;
Аж голосок утомпвся.—
Петрової мови
Не чуть, нема, не гукає,
Не вличе: »Маряно!
Де ти, пташко? Видиць, серце,
Серденько кохале!«

Нема Петра, не чуть Петра...
Не вже-ж то покинув
Сиротою чорнобриву
При лихій годині?
Побачимо...

А тим часом

По-над темним гаєм,
Як русалка жде місяця,
Маряна блукає.
Не співає чорнобрива,
Тяжко-тяжко плаче.
»Ой вернися, подивися,
Зрадливий козаче!«
Утомилась би Маряна,
Утоми не чує;
Без Петруся в гаю, в лузі
Ходячи, ночує.
На схід сонця червоніє,
Ховаються зорі;
Іде дівчина до хати,
Несе своє горе.
Прийшла в хату - спала мати;

Глянула на неї:
 »Ой як-би ти, мамо, знала,
 Якою змією
 Окрутила моє серце,
 Рідної дитини!..«
 Та й упала на постелю,
 Як у домовину!..

[1841]
 Петербург.

Перводрук: »Основа« 1861,
 Книжка IX, стр. 1—12.

.....♦♦.....

Оксані К..... ко.

(На пам'ять того, що давно минуло.)

Вітер в гаї нагинає
 Лозу і тополю,
 Лама дуба, котить полем
 Перекотиполе.
 Так і доля: того лама,
 Того нагинає,
 Мене котить,—а де спинить,
 І сама не знає!
 У якому краї мене заховать?
 Де я прихилюся, на віки засну?
 Коли нема долі, нема талану,
 То нікого й кинуть. Ніхто не згадає,
 Не скаже хоть на сміх: »Нехай спочиває!
 Тільки його й долі, що рано заснув!..«
 Чи правда, Оксано, чужа чорнобрива,
 І ти не згадаєш того сироту,
 Що в сірій свитині, бувало, щасливий,
 Як побачить диво—твою красоту;
 Кого ти без мови, без слова навчила

Очима, душою, серцем розмовлять,
 З ким ти усміхалась, плакала, журилась,
 Кому ти любили Петруся співать?
 І ти не згадаєш... Оксано! Оксано!
 А я й досі плачу і досі журюсь.
 Виливаю сльози на мою Маряну —
 На тебе дивлюся, за тебе молюсь.
 Згадай-же, Оксано, чужа чорнобрива,
 І сестру Маряну рястом уквітчай,
 Часом на Петруся усміхнись, щаслива,
 І хоч так як жарти, колишнє згадай.

22. XI. 1841.

Перводрук: Основа 1861, III, стр. 4.

Петербург.

До слів: »рано заснув.« Решта: »Вѣстникъ
 Европы«, 1914. Ч. II в статті Павла Зайцева
 про перше кохання Шевченка.

.....♦.....

Утоплена.

Вітер в гаї не гуляє,
 В ночі спочиває;
 Прокинеться, тихесенько
 В'осоки питає:
 »Хто се, хто се по сім боці
 Чеше косу? Хто се?
 Хто се, хто се по тім боці
 Рве на собі коси?
 Хто се, хто се?«—

Тихесенько

Спитас-повіє,
 Та й задріма, поки небо
 Не зачервоніє.

»Хто се, хто се?» питаєте,
Цікаві дівчата:
Ото дочка по сім боці,
По тім боці—мати.

Давно колись те діялось
У нас на Вкраїні.
Серед села вдова жила
У новій хатині,
Білолиця, кароока
І станом висока,
У жувані, кругом пані,
І з-переду й з-боку.
І молода,—нівроку їй!
А за молодого,
А надто ще за вдовою,
Козаки ордою
Так і ходять.

І за нею
Козаки ходили,
Поки вдова без сорома
Дочку породила.
Породила, та й байдуже!
Людам годувати
В чужім селі покинула;
Оттака-то мати!..
Пострівайте, що ще буде!
Годували люде
Дитиночку, а вдовиця,
В неділю і в будень,
З жонатими й з парубками
Пила та гуляла,
Поки лихо не спіткало,
Поки не та стала;
Не счулася, як минули
Літа молодії...

Лихо, лихо! мати вяне,
Дочка червоніє,
Виростає...

Та й виросла

Ганна кароока,
Як тополя серед поля,
Гнучка та висока.
»Я Ганнусі не боюся!«
Співає матуся;
А козаки-молодики
Бються за Ганнусю.
А надто той рибалонька,
Молоденький, жвавий,
Мліє, вяне, як зостріне
Гандзю кучеряву.
Побачила стара мати,
Сказилася люта:
»Чи бач, погань розтріпана,
Байстря необуте!
Ти вже виросла, дівуєш,
З матері глузуєш?
Пострівай же,—ось я тебе,
Голубко, узую
В черевики!..«

І од злости

Зубами скрегоче.
Оттака-то бува мати!
Де-ж серце жіноче,
Серце матері?...

Ох, лихо,

Лишенько, дівчата:
Мати стан гнучкий, високий,
А серця не мати!
Ізогнеться стан високий,
Брови полиняють,

І не счуєтесь...

А люди

Сміючись, згадають
Ваші літа молодії,
Та й скажуть: ледащо!

Тяжко плакала Ганнуся,
І не знала, за-що,
За-що мати знущається,
Лає, проклинає,
Своє дитя без сорома
Байстрам нарікає.

Катувала, мордувала,
Та не помагало:
Як маківка на городі,
Ганна розцвітала;
Як калина при долині
В-ранці під росою,
Ганнусенька червоніла,
Милася сльозою.
»Заворожена! стривай же!«
Шепче люта мати:
»Треба трути роздобути,
Треба йти шукати
Стару відьму!«

Найшла відьму

І трути достала,
І трутою до схід сонця
Дочку напувала.
Не допомгло.

Кленс мати

Той час і годину,
Коли на світ породила
Нелюбу дитину.
»Душно мені. Ходім, дочко.

До ставка купатися!»

—»Ходім, мамо!»

На березі

Ганна роздяглася.

Роздяглася, розкинулася

На білій сорочці;

Рибалонька кучерявий

Мліє на тім боці.

І я колись...

І досі ще

Сором, як згадаю.

Цур же йому!

Калиною

Себе забавляє,

Гне стап гнучий Ганнусенька,

На сонечку гріє.

Мати дивиться на неї,

Од злости німіє,

То жовтіє, то синіє;

Розхрістана, боса,

З роту піна, мов скажена,

Рве на собі коси.

Кинулася до Ганнусі

І в коси впи́лася.

»Мамо! мамо! Що ти робиш?»

Хвиля роздалася,

Закипіла, застогнала,

І обох покрила.

Рибалонька кучерявий

З усієї сили

Кинувсь в воду; пливе, синю

Хвилю роздирає,

Пливе, пливе... от-от доплив!

Пірнув, виринає,

І утоплону Ганнусю
На беріг виносить,
Із рук матері залякких
Вириває коси.

»Серце моє! Доле моя!
Розкрий карі очі!
Подивися! Усміхнися!
Не хочеш? Не хочеш?»

Плаче, пада коло неї,
Розкрива, цілує
Мертві очі.

»Подивися!...«

Не чує! не чує!
Лежить собі на пісочку,
Білі рученята
Розкидала; а за нею
Стара люта мати:
Очі віввернуло з лоба,
Од страшної муки
Втербила в пісок жовтий
Старі сині руки!

Довго плакав рибалонька:
— »Нема в мене роду,
Нема долі на сім світі!
Ходім жити в воду!«
Підняв її, поцілував,
Хвиля застогнала,
Розкрилася, закрилася,
І сліду не стало...

З того часу ставок чистий
Заріс осокою;
Не кушаються дівчата,

Обходять горою;
 Як угледять, то хрестяться,
 І зовуть заклятим.
 Сумно, сумно кругом його...
 А в ночі, дівчата,
 Впливає з води мати,
 Сяде по тім боці,
 Страшна, синя, розхрістана,
 І в мокрій сорочці;
 Мовчки дивиться на сей бік,
 Рве на собі коси.....
 А тим часом синя хвиля
 Ганнусю виносить:
 Голісінька, стрепенється,
 Сяде на пісочку...
 І рибалка впливає,
 Несе на сорочку
 Ваговіння зеленого;
 Поцілує в очі—
 Та і в воду!

Соромиться

На гнучкий дівочий,
 На стан голій подивиться...
 І ніхто не знає
 Того дива, що твориться
 Серед ночі в гаї.

Тільки вітер з осокою
 Шепче: »Хто се, хто се
 Сидить сумно над водою,
 Чеше довгі коси?«

8/XII. 1841. Перводрук Молодик 1843. II, стр. 114—123.
 Петербург.

.....✱.....

Човен.

Вітер з гаєм розмовляє,
Шепче з осокою,—
Пливе човен по Дунаю
Оден за водою.
Пливе човен води повен—
Ніхто не спиняє;
Може-б спинив рибалонька,
Та його немає.

Гойдається сюди-туди,
Аж серденько мліє!
Без веселця пливе собі,
Куди вітер віє..
Виплив човен в синє море,
А воно заграло..
Погралися чорні хвилі—
Тай скипок не стало!

Недовгий шлях,—як човно і
До синього моря,—
Спротині на чужину,
А там—і до гора:
Пограються добрі люди,
Як холодні хвилі,
Поки схочуть, поки стане
В сердешного сили;
Потім собі подивляться,
Як сирота плаче;
Потім спитай—де сирота?
— Не чув і не бачив!

1841 (?)
Петербург.

Перводрук у «Вѣстник-у Европ-и»,
1909, кн. V.

.....✱.....

